

MIND THE GAP!

SETSWANA PUO YA GAE

Melodi ya Poko

R.M Ramagoshi

Kaedi ya go lthuta Dikwalo

Kaedi ya go Ithuta Dikwalo ya Mind the Gap

Melodi ya Poko

R.M Ramagoshi

Mophato 12

Dikwalo tsa Mophato 12-Mind the Gap - Melodi ya Poko- **ISBN 978-1-4315-3390-9**

This content may not be sold or used for commercial purposes.

Curriculum and Assessment Policy Statement (CAPS) Grade 12 Setswana Home Language Mind the Gap study guide for the Poetry: *Melodi ya Poko* by RM Ramagoshi.

This publication has a Creative Commons Attribution Noncommercial Sharealike Licence. You can use, modify, upload, download, and share content, but you must acknowledge the Department of Basic Education, the authors and contributors. If you make any changes to the content you must send the changes to the Department of Basic Education. This content may not be sold or used for commercial purposes.

For more information about the terms of the license please see:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/>.

Copyright © Department of Basic Education

2019 222 Struben Street, Pretoria,
South Africa

Contact person: Ms C. Weston

Email: Weston.C@dbe.gov.za

Tel: (012) 357 4183

<http://www.education.gov.za>

Call Centre: 0800202933

Acknowledgements

The extracts from the poetry in this study guide are from *Melodi ya Poko* by RM Ramagoshi.

Mind the Gap Team

Senior Project Leaders: Dr S. Malapile, Ms C Weston

Production co-ordinators:

B. Monyaki, B. Ras, ME Phonela, M. Nematangari

Authors: P Lekome, K. Khaba T. Aphane, J. Makalela, CP Mooa, E.M Mokhine, G. Kename,

IB Moloko, A. Kodisang, T Mokgetle, DM. Modisane

Designer: Page82 Media

Onsite writers' workshop support: J. Mphidi, V. Magelegeda, P. Hlabiwa, R. Maboye, N. Malope

Setswana Puo ya Gae (HL)

BAKWADI:

Ms Tabea Aphone
Ms Botsang Lekome
Ms Thabiso Mokgetle
Ms Keneilwe Khaba
Mr Christopher Mooa
Ms Elizabeth Mauki Mokhine
Mr Broderick Itumeleng Moloko
Ms Jennifer Makalela
Ms Appolonia Kodisang
Mr Martin Modisane

Ministerial Foreword

The Department of Basic Education remains steadfastly committed to innovative strategies aimed at enhancing learner attainment. Consistent with the government's commitment in promoting the indigenous languages that form the tapestry of our democratic landscape, this Mind the Gap Self study guide is a concrete demonstration of this commitment.

The release of this self-study guide incorporates all the official African Home Languages focusing on the novel genre at this stage. Not only does the study guide incorporate the African languages, but it also incorporates South African Sign Language Home Language, Afrikaans Home Language and English First Additional Language.

The Mind the Gap Literature Self Study Guide is responding to the broader sectoral reading challenges that the country is experiencing. It seeks to strengthen the following strands of the National Reading Sector Plan: Teacher Development and Support; Direct Learner Support; and Provisioning and Utilisation of the Learning and Teaching Support Materials. Its interactive nature will make it easier for both teachers and learners to read, to learn or study. It is hoped that through this Study Guide, the reading and learning outcomes will be achieved.

Key terminologies are explained or illustrated in a simplified manner and examples of the types of questions as a learner you may expect to be asked in an examination, are included in this study guide. In order to build your understanding, specific questions and possible responses forms part of the study guide package.

The study guide is designed to appeal to any learner offering Grade 12, whether as a part-time or a full-time candidate. Educators in the field will also find it an invaluable resource in their practice.

Every learner is a national asset, all you need now is to put in the hours required to prepare for the examinations and excel!
We wish each and every one of you good luck and success.

MRS AM MOTSHEKGA, MP

MINISTER

DATE: 14 NOVEMBER 2019

Matsie Angelina Motshekga, MP
Minister of Basic Education

DITENG	
KAROLO YA NTLHA	
MATSENO	
	Morutwana wa Mophato wa 12 yo o rategang
	O ka dirisa Kaedi e jang?
	Maele a a botlhokwa a go ithuta
	Ka letsatsi la tlhatlhobo
	Thadiso ya Setswana ya Puo ya Gae, Pampiri ya 2: Tlhatlhobo ya Dikwalo
	Tshobokanyo ya Pampiri ya Tlhatlhobo
	Ke eng se batlhatlhabi ba se solofetseng
	Mafoko a a dirisiwang go botsa dipotso
KAROLO YA B	
1	Thadiso ka ga Morulaganyi
2	Diponagalo tsa poko
3	Dikapuo
4	Mofuta wa poko le mefuta ya maboko
MABOKO A A TLHAOTSWENG	
1	Tumelo: JM Lekgetho, MS Kitchin, NH Kitchin
2	Kgolegelo: MTM Seate
3	Sempe a lešoboro: MOM Seboni le E.P Lekhela
4	Nelson Mandela: R.K Modisa
5	Aforikaborwa yo mošwa: M.O Molamu
8	Tlhaolele: OH Segano
7	Lerebana wa letlaleanya: FS Khunou
8	Sego sa metsi: G Setlalekgosi
9	Madubedube a 1939: O.S Segano
10	Menomasweu polaya e tshega :F.S Khunou
11	Botsofe: L.D Raditladi
12	Thulamotse :S.J.S Shole
KAROLO YA D	
1	Dikarabo tsa ditirwana
KAROLO YA E	
1	Dipotso tsa go tlhatlhoba

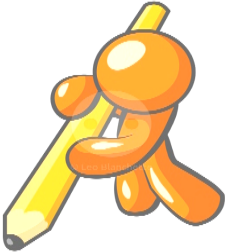
Morutwana wa Mophato wa 12

Morutwana wa Mophato wa Marematlou, Dumela! Nte ke go tataise. Re dumelele re go tlhabe podi matseba mabapi le poko ya rona e e fa isong, Melodi ya Poko. Diteng tsa maboko di farologane le go ikaega ka merero le melaetsa, jaaka e le boithamedi jwa mmoki mongwe le mongwe.

Kaedi e ya ***Mind the Gap*** e tlaa go thusa mo go ipaakanyetseng Tlhatlhobo ya Pampiri ya Bobedi (poko) go tswa mo bukeng ya *Melodi ya Poko* Setswana Puo Ya Gae (HL).

O KA DIRISA JANG KAEDI E YA GO ITHUTA

- Mo kaeding e, o tlaa bona tshedimosetso ka mefuta, tshobokanyo le diponagalo tsa maboko a a tlhaotsweng.
- Go na le ditirwana mmogo le dikarabo tse di tlaa go thusang go ipaakanyetsa tlhatlhobo.

	Tlhokomela se!
	Ditirwana
	Dikao tse di tlhagisitsweng le mokgwa wa go araba dipotso.

THADISO YA SETSWANA PUO YA GAE, PAMPIRI YA 2: TLHATLHOBO YA

DIKWALO

Mo tlhatlhobong ya **Pampiri ya Dikwalo ya 2**, o tshwanetse go araba dipotso go tswa mo dikarolong di le THARO. Tsona ke:

KAROLO YA A:	Poko (30)
KAROLO YA B:	Padi/Ditlhangwa tsa setso (25)
KAROLO YA C:	Terama (25)

Pampiri e, e na le maduo a le 80.
E kwalwa mo diureng di le pedi le halofo (2½).

Araba dipotso di le tlhano: Di le tharo mo Karolong ya A, e le nngwe mo Karolong ya B le e le nngwe mo Karolong ya C ka mokgwa o o latelang:

Karolo ya A: Poko
Maboko a a tlhaotsweng – Araba dipotso di le pedi.
Leboko le le sa tlhaolwang –Le arabiwa ke botlhe.

Karolo ya B: Padi/Ditlhangwa tsaSetso
Araba potso e le nngwe.

Karolo YA C: Terama
Araba potso e le nngwe.

Ela tlhoko: Araba potso e le NNGWE ya TLHAMO le e le NNGWE ya DIPOTSO TSE DIKHUTSHWANE. Fa o araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA C. Fa o arabile dipotso tse dikhutshwane mo KAROLONG YA B, o tshwanetse go araba potso ya tlhamo mo KAROLONG YA C.

Maele a a botlhokwa a go ithuta

1	Kgaoganya tiro e o ithutang yona ka dikarolwana. Se se tlaa dira gore o kgone go tsepamisa mogopolo wa gago mo go se o se dirang. Ikhutse pele o simolola karolo e nngwe.
2	Rulaganya didiriswa tsotlhe tse o tlileng go di tlhoka pele ga go ithuta karolo nngwe jaaka phensele, pene, pampiri, metsi le pene ya mebala go bontsha dintlha tsa botlhokwa. Fa go kgonega eta o kwalela dintlhana tsa botlhokwa kwa thoko
3	Nna le tshepo. Se se tlaa go thusa gore o tshwarelele tshedimosetso.
4	O ithuta bonolo fa o dirisa mebala le ditshwantsho. Leka go di dirisa fa go kgonagala.
5	Poeletso e botlhokwa go gakologelwa tshedimosetso e o tshwanetseng go ithuta. Boeletsa tiro go fitlhela o kgona go gakologelwa bonolo.
6	Tlhagisetsa mongwe yo o kgonang go go reetsa se o se ithutileng Go botlhokwa go buisetsa dintlhana tsa go ithuta kwa godimo.
7	Robala bonnye diura di le robedi bosigo bongwe le bongwe mme o je dijo tse di siametseng mmele le go nwa metsi a le mantsi. Tse, ke tsotlhe tse di ka thusang boboko jwa gago. Go ithutela tlhatlhobo go tswana le go ikatisa, ka jalo o tshwanetse go nna o baakantse mmele le tlhaloganyo.

SE O TSHWANETSENG GO SE TLHOKOMELA KA LETSATSİ LA TLHATLHOBO

- Goroga mo phaposing ya tlhatlhobo ura pele ga tlhatlhobo e simolola.
- Dirisa metsotso e le lesome ya go buisa ditaelo le lokwalopotso ka kelotlhoko.
- Tlhopho dipotso tse o batlang go di araba go tswa mo lenaneong la diteng.
- Rulaganya nako ya gago ka nepagalo o inakanye le nako e e tshikintsweng mo tlase ga ditaelo le tshedimosetso.
- Kwa bokhutlong, boeletsa dikarabo tsa gago go netefatsa gore di nepagetse le gore a o arabile dipotso tsotlhe ka nepagalo.

TLHAMO YA DIKWALO KE ENG?

Tlhamo ya dikwalo ke karabo ya gago ya setlhangwa sa dikwalo e ka nna (poko/padi/ terama) tse o di ithutileng, mo o tshwanetseng **go ranola, go tlhatlhoba, go akanya** kgotsa ka dinako dingwe go fa karabo ya gago ka setlhogo kgotsa morero go tswa mo mofuteng wa lokwalo. Dikakanyo di a neelanwa le go tshegediwa go lebilwe puo ya setlhangwa se se dirisitsweng.

Malepa a go araba tlhamo ya poko

- Sekaseka setlhogo: thalela se o tshwanetseng go se araba ka fa tlase mme o netefatse gore o tlhaloganya se tlhamo e leng ka ga sona.
- Rulaganya tlhamo – o dirisa mmapa wa dikakanyo kgotsa mokgwa o o bonolo mo go wena.
- Tsepama mo go se se boditsweng! Diteng tsa tlhamo ya leboko ya gago di golagane le se potso e se batlang.
- Tlhamo e tshwanetse go nna le matseno, mmele le bokhutlo. E tshwanetse go nna le ditemana di le pedi kgotsa di le tharo o inakantse le bolelele jo bo kailweng.
- Setaele se dule se tlhomame. Kwala ka dipolelonolo o dirisa ditemana.
- Konosetsa tlhamo ya gago ka polelo kgotsa bokhutlo jo bo maatla. Buisa tlhamo yotlhe gape, go siamisa diphoso tsa mopeleto le puo.
- **DITENG** tsa tlhamo di tlhatlhobiwa go lebeletswe thanolo ya setlhogo, boteng jwa kgang, go fa mabaka le go tlhaloganya setlhangwa.
- **PUO le POPEGO** tsa tlhamo di tlhatlhobiwa go lebeletswe popego, tatelano e e elelang le kgolagano, puo, segalo le setaele.
- Diteng, puo le setaele di tlaa abelwa maduo go ya ka ruboriki.

DIPOTSO TSE DI KHUTSHWANE KE ENG

Mo dipotsong tse dikhutshwane o newa nopolong go tswa mo pokong. O bo o tshwanelwa ke go araba dipotso tse di ikaegileng ka nopolong e. Dikarabo dingwe tsa dipotso o ka di fitlhela mo nopolong, tse dingwe ke tse di tlhatlhobang boikakanyetsi jwa gago go tswa mo lebokong, jaaka tsibogo tebang le molaetsa le maikutlo.

KE ENG SE BATLHATLHOBI BA SE SOLOFETSENG

TLHAMO YA POKO KE ENG

Tlhamo ya poko ke karabo ya gago go tswa mo mabokong a o ithutileng ona. O ikaegile ka diteng kgotsa ka dinako dingwe o neela karabo ya gago ka setlhogo kgotsa morero le molaetsa go tswa mo lebokong. Dikakanyo tse di neetsweng di tshwanetse go tshegediwa.

- Bokgoni jwa gago jwa go **rulaganya** dintlha tsa pokosešwa.
- Bokgoni jwa gago jwa go neela tshedimosetso e e ka tswang e sa tlhagisiwa ka tthamallalo mo lebokong. Se, se ka akaretsa mokgwa o tiriso ya dikapuo e ka nnang le seabe ka gona mo go tlhokeng go tlhaloganya leboko, sekao, tiriso ya sekapuo sa mothofatso mo lebokong la Menomasweu polaya e tshega, “**Ke fetseng ka tshetlhana ya Bataung**”. (ts.73)
- Bokgoni jwa gago jwa go tsibogela diteng tsa leboko le gore di tsosa maikutlo afe. Se, se itsege jaaka **kgatlhegelo**. Sekao, o ka kopiwa go neela maikutlo a mmoki, kgotsa a gago jaaka moamogedi. O ka kopiwa go tlhalosa ka botlalo mokgwa o puo kgotsa setaele sa mokwadi se thusang ka teng go tlhalosa maikutlo a mmoki.

MAFOKO A A DIRISIWANG GO BOTSA DIPOTSO

Tse ke dikao tsa mefuta ya dipotso tse di fitlhelwang mo tthatlhobong:

Mofuta wa potso	Se o tlhokang go se dira
Tiriso ya tshedimosetso ka tthamallalo: Dipotso tse di botsang ka ga tshedimosetso e e tlhagisitsweng mo setlhangweng ka tthamallalo kgotsa go tswa mo nopolong.	
Neela maina a dilo/batho/mafelo/dikarolo...	Kwala maina a a kgethegileng a a mo pokong, mafelo, jj
Neela mabaka a mmoki a lehang go a sedimosa/tlhagisa...	Kwala dintlha tse di totobatsang fa sebokiwa se ngongorega/itumetse/lorato...
Neela mabaka a le mabedi a...	Kwala mabaka a le mabedi a...
Sebokiwa ke eng/mabaka/morero	Kwala leina la sebokiwa, neela mabaka
Tlhalosa lefelo/mmoki/semelo/go diragala eng fa go...	Kwala diponagalo tse di latelang. Sekao, lefelo le lebea kgotsa le nka jang? A sebokiwa se se rileng se siame/ga a na mekgwa/o rata ntw...

Ke eng se se dirwang ke sebokiwa/mmokiwa yo o rileng fa...?	Kwala ka se se diragetseng Kwala ka se sebokiwa se se dirileng.
Goreng sebokiwa se se rileng se dirile se se se dirileng?	Neela mabaka a a dirileng gore sebokiwa se dire sengwe
Mmoki o kaya eng fa a re...?	Neela tlhaloso e e maleba
Thulaganyo sešwa: Dipotso tse di tlhokang gore o dirise tshedimosetso e e farologaneng ka mokgwa o o rulaganeng.	
Sobokanya dintlhakgolo/dikakanyokgolo...	Kwala dintlha tsa botlhokwa ka boripana.
Kgobokanya dikarolwana/mabaka a ka gale...	Kopanya dilo tse di tshwanang
Neela thadiso ya ...	Kwala dintlhakgolo ka boripana.
Go itseela tshwetso: Dipotso tse di tlhokang gore o ranole leboko, o dirisa tshedimosetso e e sa neelwang ka botlalo mo lebokong, o e dirisa mo maemong a maitemogelo a gago a botho. Kgato e, e akaretsa go akanya ka se se diragetseng mo dikarolong tse dingwe tsa poko, ka go neela ditemosi tse di go bolelelang ka ga mmoki kgotsa morero mme o dirisa tlhaloganyo ya gago go go thusa go tlhaloganya sebokiwa.	
Tlhalosa gore kakanyo e e amana jang le morero...	Supa kamano le morero.
Bapisa dikakanyo/ maitsholo/ ditiragatso (ditiro) tsa sebokiwa...	Bontsha go tshwana le go farologana.
Mafoko a kaya eng/a bontsha eng ka ga sebokiwa se se rileng, maemo a, a go raya a reng ka sebokiwa seo.... O sa latlhe bokao jwa leboko	Bolela se o se naganang ka bokao, o lebeletse go tlhaloganya ga gago ga sebokiwa.
Mmoki o tsiboga jang /Maikutlo a mmoki ke afe? Tlhalosa ka mokgwa o sengwe se ntseng le seabe ka gona mo... Bolela gore o itse jang gore sebokiwa se se rileng se ...	Mmoki o ikutlwa jang?
Ke eng se sebokiwa se se kayang ka...?	Tlhalosa gore goreng mmoki a dirisitse mafoko a a rileng.
Feleletsa polelo e e latelang ka go tlatša ka mafoko a a tlogetsweng.	Kwala lefoko le le tlogetsweng fa thoko ga palo ya potso.
Nopola mola go tswa mo lebokong go netefatsa karabo ya gago./ Nopola ponagalo ya poko e e tlhagelelang e ka nna mo molathetong kgotsa mo temaneng.	Kwala molatheto/temana e e maleba go tswa mo lebokong

Tlhatlhobo: Dipotso tse di tlhokang gore o tlhatlhobe o ikaegile ka kitso le go tihaloganya sebokiwa le maitemogelo a gago.	
Tlhalosa kakanyo ya gago/maikutlo a mmoki/morero...	Tlhokomela tshedimosetso yotlhe o bo o tseye tshwetso.
Go ya ka wena, ke eng...	
Neela ntlhakemo ya gago ka ga...	
Kgatlhegelo: Dipotso tse di botsang ka ga tsibogelo ya gago ya maikutlo ka se se diragalelang sebokiwa.	
Maikutlo a gago ke afe ka sebokiwa/ Bua ka tsibogo ya gago mo lebokong/ tiragalong/ maamong ...	Dipotso tse, ga di na dikarabo tse di nepagetseng kgotsa tse di fosagetseng, fela o tshwanetse go tshegetsa kakanyo ya gago ka lebaka, o ikaegile ka tshedimosetso e e neetsweng mo lebokong.
Tshwaela ka botlalo ka tiriso ya setaele, segalo, puo ya botshwantshi...	Fa o araba mofuta o wa potso, ipotse dipotso tse: A setaele se se nthusa go akanya ka se se bokiwang. Mmoki o ikutlwa jang? Goreng a ikutlwa jalo? Neela lebaka la karabo ya gago.

1. THADISO KA GA MORULAGANYI: *Melodi ya Poko*

Melodi ya Poko ke thulaganyo kgotsa kgobokanyo ya maboko a a farologaneng e e tsenyeletsang mefuta ya Poko, sekao maboko a segompieno le a segologolo. Maboko a, a kwadilwe ke baboki ba ba farologaneng mme a rulaganngwa ke R.M Ramagoshi. Thulaganyo le kgobokanyo e, e lebisitswe go barutwana ba mophato wa bolesomepedi. E rulagantswe go latela ditlhokego tsotlhe tsa Pegelo ya Pholisi ya Kharikhulamo le Tlhatlhobo ya Setswana Puo ya Gae.

2. DIPONAGALO TSA POKO

Go na le diponagalo tsa poko tse di tlhagelelang mo melathetong e le mebedi kgotsa go feta
jaaka:

- **Tlhatlagano e tlhagelela ka mekgwa e le meraro:**

- **Tlhatlhagano ya mafoko** – Ke fa mela e mebedi kgotsa go feta e e latelanang e na le mafoko a a tshwanang.

Sekao: Aforikaborwa yo mošwa

Tlanya ka kgomotso

Tlanya ka kagiso

- **Tlhatlhagano ya bokao** – Ke fa mela e mebedi kgotsa go feta e e latelanang e na le bokao jo bo tshwanang.

Sekao: Lerebana wa letlaleanya

Ke batla go duma sekgwanyape

Ke batla go duma jaaka pula ya dikgadima

- **Tlhatlhagano ya popego** – Ke fa mela e mebedi kgotsa go feta e e latelanang e bopilwe ka dipopipolelo tse di tshwanang.

Sekao: Tlhaolele

Bangwe ba re o tlile ka Maesemane

Bangwe ba re o tlile ka MaAferikanere

Bangwe ↓	ba ↓	re ↓	o ↓	tlile ↓	ka ↓	Maesemane ↓
Lekgethi	Thuanyisediri	lediri	Thuanyi sedirwa	lediri	Popi ya sediriswa	Leina
Bangwe ↓	ba ↓	re ↓	o ↓	tlile ↓	ka ↓	Maaforikaner e ↓
Lekgethi	Thuanyisediri	lediri	Thuanyi sedirwa	lediri	Popi ya sediriswa	Leina

- **Tshekagano** – Ke fa mela e mebedi e na le dikarolo di le nne tse di nang le bokao jo bo tshwanang kgotsa dikarolo tse, di na le mafoko a a tshwanang.

Sekao: Madubedube a 1939

Ga twe go thata, kgomo e tsentse tlhako kgamelong

Thamo ya phala khibidu; ga twe go dubegile

- **Neeletsano** – Ke fa lefoko la bofelo mo moleng o o fa godimo le simolola molatheto kana mola

o o latelang.

Sekao: Tumelo

Go leba mogale mmoi a nyerega **marapo**

Marapo a bone a aga a kgabisitse naga

- **Enjambamente** – Ke fa mela e mebedi kgotsa go feta e salana morago go se na letshwao la puiso.

Sekao: Tlhaolele

Bantsho bone ba re ga ba na seabe ka ena
Ka a tsaletswe go ba kgobola mekwatla.

- **Mmoelelo** – Ke fa mafoko kgotsa dikapolelo mo tshimologong kgotsa mo bokhutlong jwa temana nngwe le nngwe di boeletswa gagwe le gape.

Sekao: Aforikaborwa yo mošwa

O tsholeditse maikutlo a batho sešweng,
Wena kgarejana e mabono mantle.
Bontle jwa gago bo itshupa mekgatšheng le dithabeng
Kana o tshekeditse ke a magolo mawatle
Melapo ya gago thekana le tsenyang banna letshoromo
Dikgweng tshedi di tshela ka kagiso
Kana mo go wena ga re itse dithoromo
Di tlholwa ke rona batho dipogiso.

Aforikaborwa yo mošwa,

Tlaya ka kgomotso,

Tlaya ka kagiso.

Segajaaja se tla khutla leng metseng?
'Rumo le tla emisa leng go ja nama ya motho?
Kgogomodumo e metsang ditšhaba magaeng,
Botho bo ile kokomaneng tsa motho,
Yo o re tlogeletseng boswa jwa boammaruri.
Mabolelelaruri fa ntwaga e le ya molomo.
Bana ba fetogile dikhutsana e le ruri,
Basadi botlholagadi ba bo abetswe ke lerumo,
Moeng go goroga go lelwe sa masetlapelo.
Ka o itlhome a lerile ona matlhotlhapelo.

Aforikaborwa yo mošwa,

Tlaya ka kgothatso,

Tlaya ka kagiso.

1.2 Go na le diponagalo tsa poko tse di tlhagelelang mo molathetong o le nosi fela jaaka:

- **Poeletsomodumo** – Ke fa ditumammogo kgotsa ditumanosi tse di tshwanang mo mafokong a a bopileng polelo, di boelela gangwe le gape.

Sekao: Lerebana wa letlaleanya

Ke kwa Botswana kwa Kgalagadi

- **Poeletsomafoko** – Ke fa mafoko a a tshwanang mo moleng a boeletswa.

Sekao: Thulamotse

Ke yole, o lebile ga molebelebe

- **Tlogelo** – Ke fa go tlogetswe tlhogo ya lefoko, noko, tumanosi kgotsa tumammogo.

Sekao: Botsofe

Ditikanyi tsa **koko** la bannana,

Thaka tsa morwakgosikgolo re ile,

- **Sesura** – Ke fa molatheto o kgaogantswe ka dikarolo di le pedi, mme e bontshwa ka letshwaopuiso la phegelwana kgotsa phegelwanakhutlo. Karolo ya ntlha e gatelela karolo ya bobedi.

Sekao: Madubedube a 1939

Ga twe go thata, kgomo e tsentse tlhako kgamelong

Thamo ya phala khibidu; ga twe go dubegile

- **Morumo** – Ke thulaganyo ya mafoko a bofelo mo melathetong ya temana gore dinoko tsa bofelo tsa mafoko mangwe di rumisane. Morumo e ka nna o o pataganeng kgotsa o o tloaganang, nako dingwe temana ga e rumisane gotlhelele.

Temana e e sa rumisaneng

Sekao: Lerebana la letlaleanya

Bulang ditsebe ke bule letl~~ole~~, (a)

Ke batla go duma sekgwanyap~~e~~, (b)

Ke batla go duma jaaka pula ya dikgad~~ima~~, (c)

Ke rata go ikotla mafatlha gomp~~ieno~~, (d)

Ke batla go lela sekgat~~la~~. (e)

Morumo o o pataganeng

Sekao: Tumelo

Ka Modimo o sa latlhe yo o ikgakologelwang; (a)

A o bitsa, wa araba, mota tsa menogela teng (a)

Ga ba ga tuulala; go se sepe se rokgonyegang, (a)

Motse wa ya seribe, ga tlhokwa le yo 'ba bolang, (a)

Morumo o o tloaganang

Sekao: Aforikaborwa yo mošwa

O tsholeditse maikutlo a batho sešweng, (a)

Wena kgarejana e mabono mant~~le~~. (b)

Bontle jwa gago bo itshupa mekgatšheng le dithabeng (a)

Kana o tshekeditse ke a magolo mawat~~le~~ (b)

Melapo ya gago thekana le tsenyang banna letshoromo (c)

Dikgweng tshedi di tshela ka kagi~~so~~ (d)

Kana mo go wena ga re itse dithoromo (c)

Di tlholwa ke rona batho dipog~~iso~~. (d)

Aforikaborwa yo moš~~wa~~, (e)

Tlanya ka kgomot~~so~~ (f)

Tlanya ka kagi~~so~~. (g)

3. DIKAPUO

Ke lefoko kgotsa ke sekapolelo se se nang le bokao jo bo farologaneng go na le jwa sona jwa tlholego jaaka **mothofatso**, **tshwantshanyo**, **tshwantshiso le tse dingwe**.

- **Mothofatso** – Ke sekapuo se se nayang selo se se sa tsheleng ditiro, popego kgotsa mekgwa ya setho.

Sekao: Aforikaborwa yo mošwa
Wena kgarejana e mabono mantle,
Bontle jwa gago bo itshupa mekgatšheng le dithabeng

- **Tshwantshanyo** – Ke sekapuo se se dirisetwang go tshwantshanya dilo kgotsa ditiragalo di le pedi. E lemogwa ka “jaaka”, “tshwana le”, “seka”, “se”, “o ka re” “e kete”.

Sekao: Lerebana wa letlaleanya
Ke batla go duma **sekgwanyape**,
Ke batla go duma **jaaka pula ya dikgadima**,

- **Tshwantshiso** – Ke sekapuo se se dirisetwang go tshwantshanya ka go bapisa kgotsa go bitsa selo ka se sengwe. E lemogwa ka popi “ke”,

Sekao: Kgolegelo
E katisa motho e le sebatana,

- **Pheteletso** – Ke sekapuo se se godisang tiragalo kgotsa sengwe, maikaelelo e le go totobatsa le go gatelela se tota se tlhagisiwang.

Sekao: Tumelo
Ga twe le tau tota o ne a e tlhola ka mašetla,

- **Kgakantsi** – Ke tiriso ya puo moo o ka reng motho o ganetsa se a se buang.

Sekao: **Monna wa gagwe ke letlhale la sematla.**

- **Tshotlo** – Sekapuo se ga se tshwantshe, puo ke ya tshotlo.

Sekao: Sego sa metsi
Legololengwana! **Ka motwana** e kete wa eng

4. MEFUTA YA POKO LE YA MABOKO

MOFUTA POKO	WA	MOFUTA LEBOKO	WA	DIPONAGOLO
Poko ya segompiano		Leriki		• Ke leboko le le khutshwane • Go le gantsi le kwadilwe go tswa letlhakoreng la motho wa ntlha • Le tlhagisa maikutlo kgotsa kakanyo, kgotsa go tlhalosa ponagalo e e rileng

		• Ga le anele kgang mme go le gantsi le ka mokgwa wa kopelo • Sekao: Nelson Mandela
Poko ya segompiano	Sonete	• Ke poko ya sešwa e e ithutilweng go tswa mo dipuong tsa bophirima. • Melatheto e e lesomepedi e e kwa godimo e tlhagisa setshwantsho sa tiragalo mme tshwantsho e tlhaloswa ke melatheto e mebedi ya bofelo. • Leboko le, le kwadilwe ka dikwatereini di le tharo mme le felela ka mela ya bofelo e mebedi e e rumang mmogo. • Morumo wa leboko ke Aabccddeffgghh
Poko ya segompiano Botsofe	Sonete ya Sentariana	• Go le gantsi e kgaogantswe ka dikarolo tse pedi, e leng mela ya ntlha e robedi le e merataro ya bofelo. Dikarolo tse pedi tse, di tlhagisa megopolo e mebedi e e farologaneng, e le potso/ bothata mme karabo/ tharabololo e mo meleng e merataro ya bofelo. • Morumo wa mela ya ntlha e le robedi ke—abbaabba; e merataro ya bofelo ke -cdecde kgotsa cdcddc kgotsa cddcef. • Sekao: Botsofe
Poko ya segompiano Tumelo	Maboko a kanelo	• Ke leboko le le anelang kgang e e rileng • Go le gantsi le le leele go gaisa mefuta ya maboko a "leriki" • Go tlhokega gore mmoki a tlhagise baanelwa le poloto. • Sekao: Tumelo
	Balate	• Ke leboko le le khutshwane la kanelo • Le na le tiragatso e khutshwane e e tlhaloganyesegang • Le tlhagisa tiragalo ya lerato, ya hisetori, e e leng ya tlhago kana tsotlhe tse di kopane. • E na le poapoeletso ya mola wa bofelo • Dibalate go le gantsi di simolola ka mokgwa wa tshoganetso • E dirisa mmuisano o o khutshwafaditsweng • Ditemana tsa balate ke tsa melanne tse mo go tsona, mola wa bobedi le wa bone e rumang mmogo, le fa wa ntlha le wa boraro e sa rumeng. (abcb)
Poko ya segompiano Lerebana wa letlaleanya	Eleji (Elegy)/ Letlhologela	• Le tlhagisa maikutlo a mong, bogolo jang a lorato, a go ikakanya go go tseneletseng, a kutlobotlhoko le boleng jwa boitumelo, go nna teng ga botsofe le loso. • Le tlhagisa maikutlo a mmoki mabapi le sengwe se se mo amileng.

		- Go lebelela morago ka tlhologelelo e ga jaanong o go bapisang le nako e e fetileng. Sekao: Lerebana wa letlaleanya
Poko ya segompieno Nelson Mandela	Epiki (Epic)	- Mogaka ke mongwe wa bosetšhaba kana botlhokwa mo loagong, mme o emela mogaka mo lotsong kana mo setšhabeng. - Maitshetlego a leboko a aname mme e ka nna a lefatshe lotlhe kana go feta. - Ditiragalo di ka ama dintwa tsa batho ba ba feteleditsweng go gaisa ba madi le nama. - Mo ditiragalong tse, badimo le dilo tse e seng tsa botshelo di nna le seabe. - Leboko la epiki ke tiragatso ya tlotlomatso mme le bokiwa ka mokgwa wa tlotlo o o fapaaneng le wa puo ya metlha, mme le fiwa tlotlo ya segosi e e fiwang bagaka. - Ke leboko le le anelang kgang e e rileng. - Go le gantsi le le leele go gaisa mefuta ya maboko a “leriki”. - Go tlhokega gore mmoki a tlhagise baanelwa le poloto. Sekao: Nelson Mandela
Poko ya segompieno Thulamotse	Maboko a thoriso	Lebelela ditlhangwa tsa setso - E boka bagale, dingaka, dikgosi, merafe, diruiwa le diphologolo tse e leng diano tsa merafe. - A dirisa tlotlofoko e e nonofileng. - A rotloetsa batho ba bangwe go tsaya malebela. Sekao: Nelson Mandela

MABOKO A A TLHAOTSWENG

1. Tumelo: JM Lekgetho, MS Kitchin, NH Kitchin

- Ana o segatthamela-masisi jang. Lorato!
- Fa diganka tse dikgolo di go obela tlhogo,
- O kokobeletsa le nare tse dikgolo tlase,
- Fa le morwa Manoa o bo o mmeile fatshe
- E ne e le mogaka, e le maila-go-kgotlha;
- E se diangwa, a kakelwa a itlhaolelwa;
- Ga twe le tau tota o ne a e tlhola ka mašetla,
- A sa e sisimoge go e tshwara ka diatla.
- O kile a tlhaselwa ke dira di sa mo itse,
- Di solofetse go mo tshwara a sa itebetse;
- Tsa itlhome ke potsane a ka golegwa ka thapo,
- A di tshwara ka a mabetwa-e-pelo tsa ipona phoso.

Tlotlofoko

- Kgogogela – ke go tlhasela ka bonako.
- Sisimoga- ke go sa tshabe.
- Kgwabofala- ke go nna bonolo.

13. A ba kgogogela jaaka tilodi ya magaga
14. Ba phatlalala; go se monate gare ga naga.
15. A ba kgemetha ka tšhaka ya tlhaa lwa esela,
16. Naga ya penologa meraphatšhe ya direpa.

17. Maje a gwasisa sekgajaja sa polokelo,
18. Go leba mogale, mmoi a nyerega marapo.
19. Marapo a bone a a ga a kgabisitse naga,
20. Gaa ja lenong le seboko sa ba sa ntshega.

21. Ga feta dingwaga banna ba tswetse tllhabano.
22. E re e umakediwa fela ba ile boroko.
23. Ga tsamaya ngwanyana wa mosetsana, Delila,
24. A mo itshokela ka natla, a ba a tla a ineela.

25. Samson a ipona a setse a mo kaetse moriri,
26. A o tsenya logare, thata ya khutlela ruri.
27. Banna ba fitlhela a kgwabofetse jaaka tlhware,
28. Ba se tsenya diatla, sethubaki, ba iketlile.

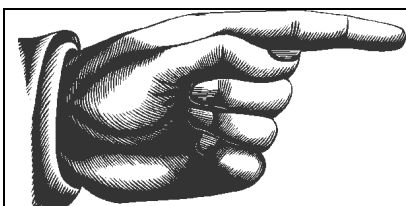
29. A feta a gogwagogwa fela jaaka konyana,
30. A ineetse atleng tsa baba jaaka konyana
31. Mogalagala o mogolo, Samson morwa Manoa!
32. Ga lebalwa maloba di gangwa di sa tlhapelwa.

33. A kgobokanetswe ke bontsi o bo dimokanyang,
34. Nona, ka tshadi, ka nyana, le ka ba ba anyang.
35. Barena ba Filisita le ka batlhanka ba tla;
36. Le go sala ope, le fa e le yo mongwe fela.

37. Pina tsa bone tsa tlhaba kana, go tshegwa thata;
38. Go tshega motho a ba a itatlha ka motlhana.
39. A tshegatshega Delila wa moratwa wa gagwe;
40. Lo tshotse sekgele lorato lole, lo e seng lone!

41. Ka Modimo o sa latlhe yo o ikgakologelwang,
42. A o bitsa, wa araba, mota tsa menogela teng
43. Ga ba ga tuulala; go se sepe se rokgonyegang,
44. Motse wa ya seribe, ga tlhokwa le yo 'babolang'.

45. Rato lo e seng lone lo gaisa molelo wa maru,
46. Rato lwa bolotsana ke la legala je lehubidu;
47. Lo gokaganya bana ba motho ka meriri,
48. Lo kgaoganye rra le ngwana, monna le mosadi

Tlhokomela se!

1.1 Tshobokanyo

- Mmoki o bontsha bogatlamelamasisi jwa lerato le le fentseng Samson, ka le kgona go diga diganka. Se, se dira gore le bagaka ba le tlotle.
- O ne a tshabelwa tlhareng sa mmutiwa ka ntlha ya maatla a a feteletseng a gagwe, mme a sa tshabe le tau tota.
- Batho ba kile ba leka go mo tlhasela, mme ba ne ba bowa ka ngoba e sa fothwa, ba retelelwa ka ba ne ba sa itse maatla a a nang le ona.
- Ba ne ba feditse le mogopolo gore ba tlaa mo tshwara a santse a itebetse ka ba ne ba ithaya ba re o bokgwabo jaaka potsana, mme o ne a ba lwantsha mme ba ikwatlaela go lwana le ena, ba kopa maitshwarelo mo go ena.
- O ne a ba kgorogela jaaka tau a ba bolaya ka tšhaka e a neng a e dirile ka letlhaa lwa esela mme ditopo tsa sala di lalaane.
- Morago o ne a ba kgobotletsa ka majwe setlhogo mme marapo a bona a sala a gasagane le naga, ditopo tsa bona ya nna mojo wa manong le diboko.
- Banna ga ba a ka ba tlhola ba tlabana gape ka ba ne ba tshaba seganka se, mme Delila o ne a mo logela leano, gore a tle a mo koafatse.
- Maatla le bogatlamelamasisi jwa lorato bo ne ba dira gore Samson a ntshe sephiri sa gore thata ya gagwe e tswa mo moriring. Delila o ne a mmeola moriri ka bolotsana mme Samson a felelwa ka thata, mme se, sa dira gore dira tsa gagwe di kgone go mo tlhasela.
- Batho botlhe ba ne ba kokoana go tlaa go bona seganka se se oleng. Delila o ne a itumeletse tiragalo, e e supang bogatlamelamasisi jwa lorato lo e seng lona.
- Samson o ne a ikopela maitshwarelo mo Modimong mme o ne a mo itshwarela. O ne a boelwa ke maatla a gagwe.
- Samson o ne a rapela, mme a kopa Modimo gore a mo itshwarele, a mo tlhomogepe pelo ka go mmusetša maatla a gagwe. Samson o ne a boelwa ke maatla mme a diga moago/dipota, tsa wela batho, ba tlhokafala botlhe ga bo ga tlhokagala yo o ba fitlhang/ bolokang.
- Lorato lo e seng la nnete le kotsi thata.

1.2 Tshekatsheko ya diponagalo tsa leboko le mesola ya tsona

Tlogelo re e fitlhela mo meleng e e latelang:

Temana 1: Mola 1: Ana o segatlamela-masisi jang. Lorato!

Mosola: Tlogelo ya “k” mo go ‘kana’ go nna ‘ana’ go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/ go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.

Temana 1. Mola 2: Fa diganka tse dikgolo di go obela tlhogo

Mosola: Tlogelo ya “di” mo go ‘ditlhogo’ go nna ‘tlhogo’ go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/ go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.

Temana 1 Mola 3: O kokobeletsa le nare tse dikgolo tlase,

Mosola: Tlogelo ya “di” mo go ‘dinare’ go nna ‘nare’ go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/ go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.

Temana 4 Mola 15: A ba kgemetha ka tšhaka ya tlhaa lwa esela

Mosola: Tlogelo ya “le” mo go ‘letlhaa’ go nna ‘tlhaa’ go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/ go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.

Temana 8 Mola 30: A ineetse atleng tsa baba jaaka konyana

Mosola: Tlogelo ya tlhogo 'di' mo go 'diatleng' go nna 'atleng' go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/ go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.

Temana 10 Mola 37: Pina tsa bone tsa tllhabakana, go tshegwa thata

Mosola: Tlogelo ya tlhogo "di" mo go 'dipina' go nna 'pina' go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/ go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.

Temana 12.Mola 45: **Rato** lo e seng lone lo gaisa molelo wa maru,

Temana 12.Mola 46: **Rato** lwa bolotsana ke la legala je lehubidu;

Mosola: Tlogelo ya tlhogo lo" ' go nna 'rato' go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/ go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.

Poeletsomodumo e fitlhelwa mo meleng e e latelang:

Temana 1: Mola 4: Mola: Fa le morwa Manoa o bo o mmeile fatshe

Mosola: Poeletsomodumo ya tummamogo "m" go tlisa molodi o o rileng mo moleng.

Temana 2: Mola 7: Ga twe le tau tota o ne a e tlhola ka mašetla,

Mosola: Poeletsomodumo ya tummamogo "t" go tlisa molodi o o rileng mo moleng.

Temana 4: Mola 14: Ba phatlalala; go se monate gare ga naga.

Mosola: Poeletsomodumo ya tummamogo "g" go tlisa molodi o o rileng mo moleng.

Temana 5: Mola 18: Go leba mogale, mmoi a nyerega marapo.

Mosola: Poeletsomodumo ya tummamogo "m" go tlisa molodi o o rileng mo moleng.

Temana 8: Mola 31: Mogalagala o mogolo, Samson morwa Manoa!

Mosola: Poeletsomodumo ya tummamogo "m" go tlisa molodi o o rileng mo moleng

Temana 10: Mola 40: Lo tshotse sekgele lorato lole, lo e seng lone!

Mosola: Poeletsomodumo ya tummamogo "l" go tlisa molodi o o rileng mo moleng.

1.3 Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona

• Pheteletso e fitlhelwa mo meleng e e latelang:

Temana 2: Mola 7: Ga twe le tau tota o ne a e tlhola ka mašetla,

Mosola: Go godisa ka go feteletsa thata ya ga Samson.

Temana 2: Mola 8: A sa e sisimoge go e tshwara ka diatla.

Mosola: Go godisa ka go feteletsa bogatllhamelamasisi jwa ga Samson

Temana 4: Mola 16: Naga ya penologa meraphatšhe ya direpa.

Mosola: Go godisa ka go feteletsa go tlala ga ditopo gotlhe mo nageng.

Temana 9: Mola 34: Nona, ka tshadi, ka nyana, le ka ba ba anyang.

Mosola: Go godisa ka go feteletsa bontsi jwa batho ba ba neng ba tlile go bogela.

Temana 11: Mola 43: Ga ba ga tuulala; go se sepe se rokgonyegang,

Mosola: Go godisa ka go feteletsa tidimalo e e neng e rena go se sepe se se tsikinyegang.

• Tshwantshanyo e fitlhelwa mo meleng e e latelang:

Temana 4: Mola 13: A ba kgogogela jaaka tilodi ya magaga

Mosola: Go tshwantshanngwa mokgwa o Samson a neng a kgogogela dira tsa gagwe ka ona le wa nkwe go bontsha fa a ne a šakgetse.

Temana 7: Mola 27: Banna ba fitlhela a kgwabofetse jaaka tlhware,

Mosola: Go tshwantshanya mokgwa o Samson a neng a se na maatla ka ona le wa tlhware e kgotse.

Temana 8: Mola 20: A feta a gogwagogwa fela jaaka konyana

Mosola: Go tshwantshanya mokgwa o Samson a neng a ineetse ka ona le bonolo jwa konyana.

1.4 Morero/kgankgolo/thitokgang

- Go fenngwa ga ga Samson ka ntlha ya lerato le e seng lona/le le se nang nnete.

1.5 Molaetsa

- Lerato le ka go tsietsa bonolo/ Motho ga a itsiwe e se naga/ O se bone thola borethe teng ga yona go a baba/ Bontle bo na le dibebejane/ Menomasweu polaya e tshega/Go sa tlhomama mo tumelong go ka go tsenya mo mathateng.

1.6 Segalo, moonoo le maikutlo

- Segalo ke sa kgakgamalo fa moonoo e le o o kwa tlase o o supang go swaba.
- Maikutlo a kutlobotlhoko = go fenngwa ga ga Samson ka ntlha ya thaelo ya ga Delila/ ka ntlha ya fa lerato le ka go tsietsa e bile le ka go tsenya mo kotsing.

1.7

	DITIRWANA TSA LEBOKO LA TUMELO: 1
---	--

1.7.1 Dipotso tse dikhutshwane

1.7.1.1	Morero wa leboko le ke eng?	(2)
1.7.1.2	Neela ponagalo e e tlhagelelang mo moleng wa bo 7 le mosola wa yona.	(1)
1.7.1.3	Neela ponagalo e e tlhagelelang mo moleng wa bo 15 le mosola wa yona.	(1)
1.7.1.4	Tlhagisa sekapuo mo moleng wa bo 18 le mosola wa sona.	(2)
1.7.1.5	Tlhalosa mola wa bo 44 ka mafoko a gago.	(2)
1.7.1.6	O ithutile eng ka leboko le le mo isong?	(2)
		[10]

1.7.2 Potso ya tlhamo

Sekaseka diteng tsa leboko le le fa godimo, o itshegeditse ka morero o o fa tlase, o o reng lerato le e seng lwa nnete le wetsa dingalo. Kwala tlhamo ya boleele jwa mafoko a a ka nnang 250–300.

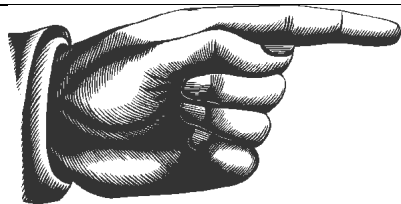
[10]

2. Kgolegelo: MTM Seate

1. Legae la dinokwane mokatisi;
2. Bonno jwa dirukhutlhi sekatisi.
3. E katisa motho e le sebatana,
4. E fetola motho e le molotsana;
5. E mo kgwele ntle a fetogile,
6. A le montle jaaka bojang jwa naga.
7. Legae la dinokwane mophepafatsi;
8. E phepafatsa tikologo ya baphedi,
9. E tshwana le lenong, e ja dibodu;
10. Dibodu e leng babolai le magodu;
11. Magodu le babolai le baakafadi;
12. Le botlhe ba ba tloang molao wa Modimo.
13. Legae la dinokwane mmogisi;
14. E bogisa motho le ene a kile a bogisa,
15. E kgona go tlogedisa motho bosula;
16. E pateletsa motho go dira tshiamo,
17. Mme ga e lebe bomangmang jwa motho,
18. Ke mophuthedi wa botlhe ba ba sokameng.
19. Legae la dinokwane mmefedi;
20. E lefifi jaaka 'felo la baswi,
21. E bifela botlhe ba ba bosula,
22. E tlhokisa banna boroko.
23. E kile ya bogisa batlhanka ba ga Jehofa,
24. Nako nngwe e bogisa batlhoka-molato.

Tlotlofoko

1. Dirukhutlhi –ke batho ba ba senyang/ ba bolaya ba se na poifo
2. Befela - ke go se tlhole o itumelela sepe.
3. Batlhanka - ke badiredi ba Modimo

Tlhokomela se!

2.1. Tshobokanyo

- Mmoki o tlhagisa maikutlo a tlotlomatso le thoriso go kgolegelo, o e tsaya e le legae le le katisang le go kgopolola dinokwane, dirukhutli, diganana tse di tsenang mo go lona.
- O tlhalosa fa kgolegelo e fetola le go siamisa dimelo tsa bagolegwa.
- Kgolegelo e kaiwa e le lefelo le le phepafatsang tikologo, ka e olela diganana le magodu otlhe a a tlhorontshang batho, go ba ntsha mo setšhabeng.
- Mmoki o tshwantshanya kgolegelo le lenong le le jang dibodu, mme e phepafatsa lefelo le batho ba nnang mo go lona ka e metsa babolai le magodu a a bogisang batho, e ba tswalele, le botlhe ba ba ikgatholosang molao wa Modimo, ba sa o obamele le go o ela tlhoko.
- Kgolegelo ga se lefelo le le kgopololang disenyi fela, e kgona go bogisa le go utlwisisa disenyi le magodu botlhoko go ba tlogedisa ditiro tse di sa siamang tse ba di tshwaretsweng.
- Mmoki o tlhagisa fa kgolegelo e se na kgethololo go ya ka maemo. Fa o le molato, o molato mme e go amogela ka diatla tsoopedi, e sa go tlhaole kgotsa go go tlhopholola.
- Kwa bofelong, mmoki o tlhagisa fa kgolegelo e le lefelo le le bifelang botlhe ba ba sa direng tshiamo, mme ka dinako dingwe e kgona go utlwisisa botlhoko le batho ba ba senang molato.

2.2 Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona

- **Moelelo o ka fitlhelwa mo tshimologong ya temana nngwe le nngwe kgotsa mo bokhutlong jwa leboko. Mo lebokong** le, o fitlhelwa mo tshimologong ya temana e nngwe le e nngwe, sekao ke seo se a latela:

Legae la dinokwane mokatisi;

Legae la dinokwane mophepafatsi;

Legae la dinokwane mmogisi;

Legae la dinokwane mmefedi

Mosola: Go gatelela fa kgolegelo e le kwa go nnang dinokwane teng.

- **Tlhatlagano ya popego/ bokao e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Temana 1: Mela 3: E katisa motho e le sebatana

Temana 1: Mela 4: E fetola motho e le molotsana;

Mosola: E gatelela tiro ya kgolegelo ya go kgopolola motho o o nang le mekgwa e e sa siamang.

- **Tlogelo e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 4: Mola 20: E lefifi jaaka 'felo la baswi

Mosola: Tlogelo ya tlhogo "le" mo go 'lefelo' go nna 'felo' go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/ go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.

- **Poeletsomodumo e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 4: Mola 21: E befela botlhe ba ba bosula,

Mosola: Poeletsomodumo ya tumammogo 'b' go tlisa molodi o o rileng mo moleng.

- **Neeletsano e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Temana 2: Mola 10: Dibodu e leng babolai le magodu;

Temana 2: Mola 11: Magodu le baloi le baakafadi;

Mosola: Go tswelletsa kakanyo e e mo moleng wa ntlha mo moleng wa bobedi/ go golaganya mela e mebedi ntle le go dirisa lekopanyi.

2.3 Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona

- **Mothofatso o fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Temana 1: Mola 5: E mo kgwele ntle a fetogile

Mosola: Go neela kgolegelo tiro ya setho ya go “kgwa”

Temana 3: Mola 14: E bogisa motho le ene a kile a bogisa,

Temana 3: Mola 15: E kgona go tlogedisa motho bosula;

Temana 3: Mola 16: E pateletsa motho go dira tshiamo

Mosola: Go neela kgolegelo tiro ya setho ya go “bogisa”, “tlogedisa”, le “pateletsa”

Temana 4: Mola 22: E tlhokisa banna boroko.

Temana 4: Mola 23: E kile ya bogisa batlhanka ba ga Jehofa,

Temana 4: Mola 24: Nako nngwe e bogisa batlhoka-molato.

Mosola: Go neela kgolegelo tiro ya setho ya go “tlhokisa”, le go “bogisa”.

- **Tshwantshanyo e e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Temana 1: Mola 6: A le montle jaaka bojang jwa naga.

Mosola: Go tshwantshanya bontle jwa motho fa a tswa kgolegelong le bojang jwa naga.

Temana 2: Mola 9: E tshwana le lenong, e ja dibodu;

Mosola: Go tshwantshanya kgolegelo le lenong le le jang dibodu.

2.4 Morero/kgankgolo/thitokgang

- Tlotlomatso ya kgolegelo ka e kgopolola dinokwane.

2.5 Molaetsa

Kgolegelo e tshameka karolo e kgolo mo go kgopololeng le go fetola maitsholo le mekgwa ya mongwe le mongwe yo o tsenang mo go yona.

2.6 Segalo, moonono/ maikutlo

- Segalo ke sa thoriso le boitumelo fa moonono e le o o edileng e bile o tlotlomatsa.

2.7

DITIRWANA TSA LEBOKO LA KGOLEGELO: 2

2.7.1 Dipotso tse dikhutshwane

2.7.1.1	Neela ponagalo ya poko e e tlhagelelang mo meleng ya bo 1,7,13 le 19 le mosola wa yona.	(1)
2.7.1.2	Tlhalosa ponagalo e e tlhagelelang mo meleng wa bo1 le 2 le mosola wa yona.	(1)
2.7.1.3	Ke sekapuo sefe se se mo moleng wa bo 10? Neela le mosola wa sona.	(2)
2.7.1.4	Tlhalosa mela ya bo 17 le 18 ka mafoko a gago.	(2)
2.7.1.5	Maikutlo a mmoki ke afe?	(2)
2.7.1.8	O ithutile eng go tswa mo lebokong le le mo isong?	(2)
		[10]

2.7.2 Potso ya tlhamo

O ikaegile ka diteng tsa leboko, kwala tlhamo e mo go yona o tlhagisang maikutlo a mmoki ka ga 'Kgolegelo'. Kwala tlhamo ya boleele jwa mafoko a a ka nnang 250–300.	[10]
--	------

3. Nelson Mandela: RK Modisa

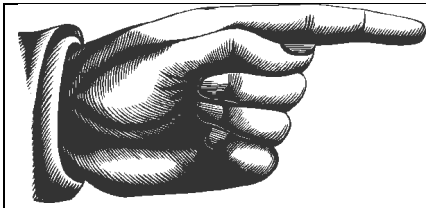
1. Ke kgagapa ya malemela gotlhe,
2. Ke maila-go-kgotlhwa, morwa Mandela
3. Mmueleli wa ditshwanelo tsa botho
4. Morati le mofemedi wa 'fatshe la gaabo
5. E rile a gololwa kgolegelong
6. Lefatshe la duma phetelela,
7. Puo temokerasi ya phunyeletsa dithaba,
8. Ka morwa Mandela a ne a menne phatla.
9. Bangwe baeteledipele ba tsutsubanya mariba
10. Ka ba boifa Nelson wa lethosa, Madiba
11. Ba re; "O ne a gololelwang sekamotho seo?"
12. Ka a tlile go tsholola megopo re e tsholetswe.

Tlotlofoko

1. Mofemedi – ke motho yo o sireletsang.
2. Maila-go-kgotlhwa–ke motho yo o sa batleng go tshwenngwa
3. Sekamotho-ke motho yo o seng botlhokwa

13. Aforikaborwa a nna puo lefatshe ka bophara,
14. Ntswe ja gagwe ja phunyeletsa mawatle,
15. A goeletsa Aforikaborwa yo mošwa,
16. Aforikaborwa yo o se nang kgobelelo

- 17 Kgalema morwa nkaikhuna wa mmala wa sebito,
- 18 Barwa le barwadi ba gago ba go lebile,
- 19 Ga ba bolo go fetoga masiela fatsheng la bona,
17. Kgalema Enke, kgalema morwa Mandela

Tlhokomela se!

3.1. Tshobokanyo

- Mmoki o tlotlomatsa le go rorisa bogatlamelamasisi le boganka jwa ga Nelson Mandela.
- Temana ya ntlha e tlhalosa ka boripana semelo sa gagwe. O tlhaloswa e le mmueledi wa ditshwanelo tsa botho e bile e le mosireletsi wa naga ya gaabo.
- Go gololwa ga gagwe go ne ga dira gore lefatshe le dume gonne a ne a ikana go ka tlisa puso ya temokerasi mo nageng.
- Bangwe ba ne ba lemoga fa Mandela a tlile go ba ntsha dijo ganong le go ba senyetsa matshelo a bona.
- Mafatshe gaufi le kgakala a ne a dumaduma ka diphetogo tse di diragalang mo nageng ya Aforikaborwa.
- Rre Mandela o ne a gatelela puso ya temokerasi mo Aforikaborwa le go tlisa tekatekano mo baaging ka kakaretso.
- Mmoki o lebile Mandela jaaka mogolodi yo o tlleng go fetola le go ba golola mo bohutsaneng le mo bohumeng jwa puso ya kgatelelo/kgobelelo,
- Mmoki o tshwantsha baagi le masiela mo lefatsheng.

3.2 Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona

- **Tlogelo e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Temana 5: Mola 19: Morati le mofemedi wa 'fatshe la gaabo.

Mosola: Tlogelo ya 'le' mo go 'lefatshe go nna 'fatshe' go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.

3.3 Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona

- **Tshwantshiso e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Temana 1: Mola 1: Ke kgagapa ya malemelagotlhe,

Mosola: Go tshwantshanya Rre Mandela le motho yo o senatla e bile a na le bokgoni jo bo feteletseng mo tirong.

Temana 1: Mola 2: Ke maila-go-kgotlhwa, morwa Mandela

Mosola: Go tshwantshanya Rre Mandela le motho yo o sa batleng go tshwenngwa.

3.4 Morero/kgankgolo/thitokgang

Go tlotlomatsa Rre Nelson Mandela/thoriso ya ga Rre Mandela.

3.5. Molaetsa

Mosekaphofu ya gaabo ga a tshabe go swa lentswe/motho o tshwanetse go lwela se e leng sa gagwe/o tshwanetse go lwela setšhaba sa gago.

3.6 Segalo/moono/maikutlo

Segalo ke thoriso le boitumelo fa moono e le wa tlotlomatso e bile o edile.

Maikutlo: A boitumelo ka ntlha ya go aga Aforikaborwa o o se nang kgetholololo/go tshela kwa ntle ga go patikwa ke basweu.

3.7

	DITIRWANA TSA LEBOKO LA NELSON MANDELA: 3
--	--

3.7.1 Dipotso tse dikhutshwane

3.7.1.1	Neela mainamafatshwa a le mabedi a mmokiwa a a neetsweng.	(2)
3.7.1.2	Tlhagisa ponagalo e e tlhagelelang mo moleng wa bo 9 o bo o tlhalose gore o e bona jang.	(1)
3.7.1.3	Ke sekapuo sefe se se mo moleng wa bo 14? Neela le mosola wa sona.	(1)
3.7.1.4	Tlhalosa mola wa bo 5 le wa bo 6 ka mafoko a gago.	(2)
3.7.1.5	Maikutlo a mmoki ke afe?	(2)
3.7.1.8	O ithutile eng go tswa mo lebokong le le mo isong?	(2)
		10

3.7.2 Potso ya tlhamo

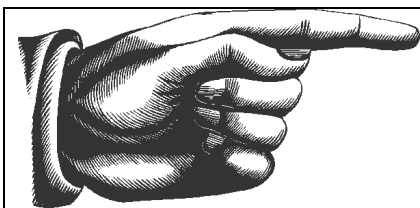
O ikaegile ka diteng tsa leboko, tlhagisa maikutlo a mmoki tebang le sebokiwa, o konosetse ka go neela dintlha tse di tshegetsang morero. Kwala tlhamo ya boleleele jwa mafoko a a ka nnang 250–300.	[10]
--	------

4. Sempe a lešorobo: MOM Seboni; EP Lekhela

1. Legougou la lena *dimense*,
2. E rile go twe *gou-gou* ka tshoga,
3. Pelo ya tshoga ya ntika morago
4. Ke itlhoma lo raya nna ka nosi,
5. Ntekwane lo re raya, le lona lo itheye
6. Lo be lo reye le banyana ba *dimense*,
7. Ramapotwana o potapota *gaisi*,
8. O tlhola a tikela mo *gaising*,
9. Lekobakoba la goora Lešoboro,
10. Sempe, e kete go bolawa noga,
11. E bile e kete go bolawa molelemedi,
12. Le mefinyana ya dilepe e a wa.
13. Go buile Mmaselemela a re,
14. “Nnaare Sempe wa ka, o bolawa eng?
15. A re, “Mma, ke bolawa ke ditšhentšha banna;
16. Nna ke bolawa ke kgomo ya *pereko*.
17. Mogolokwane wa lela, wa lela phetelela,
18. Kwa lapeng la ga Mmaselemela;
19. A bona Sempe a tla a e kgweetsa,
20. A re, “Ngwanaka mmentlha o humile thata?”
21. A itumelela go tla a thibile moroba.
22. Ngwale boela yoo o mmokile,
23. O boka o sa itse ina la gagwe,
24. Ina la gagwe ke matsodimatsoke.

Tlotlofoko

1. Gou-gou – ke go direla sengwe ka bonako
2. Kgomo ya pereko – ke go bolawa ke tiro e ntsi
3. Gaising – ke leadingwa le le kayang ntlo ya basweu

Tlhokomela se!

4.1. Tshobokanyo

- Leboko le bua ka Sempe a ile majakong kwa makgoweng/basweung e le mophepafatsi.
- Mmoki o dira tlaopo/sotla ka mokgwa o basweu ba neng ba bua le badiredi ba bona ka teng/o ba neng ba dirisa puo ka ona.
- Fa ba ne ba batla gore tiro e dirwe, e ne e nna fela *gou-gou* e le mafoko a a kayang *ka bonako ka bonako*.
- Mmoki o tlhalosa fa mafoko a, a ne a sa dirisiwe fela mo badireding mme ba ne ba a dirisa gape le fa ba ne ba bua ka bobona gammogo le bana ba bona.
- O tthagisa le ka moo Sempe a Lešoboro, yo e neng e le wa losika lo lo sa rupang/rutegang, a neng a kgarakgadiwa ka teng ke ona mafoko a fa a ne a dira mo ntlolong ya basweu, tiro e ka gale e neng e dirwa ke basadi.
- Maselemela, mmaagwe Sempe o ne a tshwenngwa ke fa Sempe a ne a tlhola a dira ka natla, ka tiro e ne ele ntsi ya go phepafatsa ntlo ka kwa ntle le ka mo teng.
- Mhata ke mokgwa o Sempe a neng a dira ka ona.
- Mofuta wa tiro e a neng a e dira e e neng e mo fetotse go dira jaaka e kete ke mosadi le go batla tuelo go ne go mo pateletsa go itshoka.
- Kwa bokhutlong mmaagwe o ne a mo itumelela fa a bona a tla ka tuelo ya madi a mantsi go tswa kwa majako.

4.2 Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona:

- **Tlhatlagano ya bokao e e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**
Mela 10 le 11: Sempe, e kete go bolawa noga, .
E bile e kete go bolawa molelemedi
Mosola: Go bontsha ka fa tiro e neng e dirwa ka bonako le ka thata ka teng.
- **Neeletsano ya mela e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**
Mela: 23 le 24: O boka a sa itse ina la gagwe
Ina la gagwe ke matsodimatsoke
Mosola: Go tsweletsa kakanyo mo moleng o o latelang go supa fa leina la sebokiwa le ne le sa itsege.
- **Poeletsomodumo e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**
Mola 7: Ramapotwana o potapota gaisi
Mosola: Poeletsomodumo ya tumammogo 'p' go tlisa molodi o o rileng mo moleng.
- **Tlogelo e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**
Mola 23: O boka a sa itse ina la gagwe.
Mola 24: Ina la gagwe ke matsodimatsoke.
Mosola: Tlogelo ya 'le' mo go 'leina' go nna 'ina' go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa moletheto/ go tlisa go kibakibela ga mola wa leboko.

4.3 Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona:

- **Tshwantshanyo e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Mola 10: Sempe, e kete go bolawa noga,

Mola 11: E bile e kete go bolawa molelemedi

Mosola: Gore mmuisi a tlhaloganye bonolo ka go tshwantshanya mokgwa o Sempe a neng a kgarakgatshiwa ke tiro ka teng le ga go bolawa noga.

- **Tshwantshiso e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Mola 9: Lekobakoba la goora Lešoboro

Mosola: Sempe o bidiwa Lekobakoba go tshwantsha go khobakhoba ga gagwe fa a ne a dira.

4.4 Morero/kgankgolo/thitokang

- Go ya majako ga ga Sempe/Go dira kwa makgoeng ga ga Sempe/go tabogisiwa le go akga-akgiwa ga ga Sempe.

4.5 Molaetsa

Boitshoko bo tliša katlego/motho o tshwanetse go dira ka thata go fitlhelela se a se batlang.

4.6 Segalo/moono/maikutlo.

- Segalo ke sa tshotlego fa moono e le wa tshwenyego e bile o edile.
- Maikutlo a kutlobotlhoko – go utlwela Sempe botlhoko ka a kgarakgatshiwa ke bathapi ba gagwe/ maikutlo a boitumelo – go bona Sempe a tla a bapetse go bonala go tswa kwa makgoeng.

4.7

DITIRWANA KA LEBOKO LA SEMPE A LEŠOBORO: 4

4.7.1 Dipotso tse dikhutshwane

4.7.1.1	Kgangkgolo ya leboko le, ke efe?	(1)
4.7.1.2	Mmoki o kaya eng ka legougou la lona <i>dimense</i> . Mola wa bo 1	(2)

4.7.1.3	Neela ponagalo e e tlhagelelang mo meleng ya bo 23 le 24 le mosola wa yona.	(2)
4.7.1.4	Ke ponagalo efe e e tlhagelelang mo go mola wa bo 7 le mosola wa yona.	(2)
4.7.1.5	Tlhalosa molatheto wa bo 17 ka mafoko a gago.	(1)
4.7.1.8	O ithutile eng ka leboko le le mo isong?	(2)
		[10]

5. Aforikaborwa yo mošwa: MO Molamu

1. O tshoeditse maikutlo a batho sešweng,
2. Wena kgarejwana e mabono mantle.
3. Bontle jwa gago bo itshupa mekgatšheng le dithabeng
4. Kana o tshekeditse ke a magolo mawatle
5. Melapo ya gago thekana le tsenyang banna letshoromo
6. Dikgweng tshedi di tshela ka kagiso
7. Ana mo go wena ga re itse dithoromo
8. Di tlholwa ke rona batho dipogiso.
9. Aforikaborwa yo mošwa,
10. Tlaya ka kgomotso,
11. Tlaya ka kagiso.
12. Segajaaja se tla khutla leng metseng?
13. 'Rumo le tla emisa leng go ja nama ya motho?
14. Kgogomodumo e metsang ditšhaba magaeng,
15. Botho bo ile kokomaneng tsa motho,
16. Yo o re tlogeletseng boswa jwa boammaruri.
17. Mabolelelaruri fa ntwaga e le ya molomo.
18. Bana ba fetogile dikhutsana e le ruri,
19. Basadi botlholagadi ba bo abetswe ke lerumo,
20. Moeng go goroga go lelwe sa masetlapelo.
21. Ka o itlhome a lerile ona matlhotlhapelo.
22. Aforikaborwa yo mošwa,

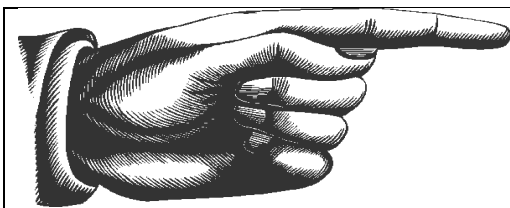
Tlotlofoko

1. Letshoroma—ke go boifa mo go feteletseng
2. Segajaaja— ke ntwaga e e gailang
3. Thepologa—ke go tswaga seedi ka bonako

23. Tlaya ka kgothatso,
24. Tlaya ka kagiso.

25. Baagi mmala ke maradu a mafatshwana
26. A mafatshwana a go ka gamelwa dikhutsana.
27. Fa 'rumo le tllhaba bontsho madi a thepologa
28. Fa 'rumo le phunyeletsa bosweu madi a tshologa
29. Bammala, Bantsho, Basweu re bopa bofatshwana
30. A re lweng ntwā ya go batla kagiso mono borwa,
31. Dipapamotse batho ba khutle go putsaputsa dikeledi
32. Ditebelelo 'sigong di tle di tshwarwe,
33. Aforikaborwa yo mošwa,
34. Tlaya ka letsididi,
35. Tlaya ka kagiso.

36. Kagiso tshematshema tlhe ke a go batla,
37. Pelo di phophome boitumelo go rene poelano.
38. Tsholetsa mosito, gata sesole ke a go atla.
39. 'Topo se boelwe ke tlotlo ka se fetotse setshwhano,
40. Lejweleputswa o itsege ka lehumo e seng mahutsana.
41. Mo go wena go tswa dikgantshwane tsa lefatshe.
42. Kana o sentlhaga sa dikitso la madimanaana.
43. Emang ka oomabedi re tle re kgatlheng lefatshe.
44. Re tlholele boitumelo re a bo senka.
45. Re nee kagiso re a e tlhoka,
46. Aforikaborwa yo mošwa,
47. Tlaya ka boitumelo,
48. Tlaya ka kagiso.

Tlhokomela se!

5.1. Tshobokanyo

- Mmoki o tshwantshanya Aforikaborwa yo mošwa le lekgarebe la maratwa go lejwa e bile le kgatla le go itumedisa botlhe. Bontle jwa Aforikaborwa bo supywa ke dinoka le dithaba tse di mo yona.
- Aforikaborwa o dikaganyeditswe ke mawatle a mabedi a magolo fa melapo, dinoka tse di farologaneng di tshololola metsi a tsona mo mawatleng. Mmoki o tshwantshanya letheke la melapo jaaka letheke la mosetsana moo banna ba tsenwang ke madiopo ka ntlha ya lona.
- Go rena mowa wa kagiso mo Aforikaborwa ka ditshedi di tshela ka boitumelo mme re sa itemogele go bogiswa ke dithoromo tse mafatshe a mangwe a di itemogelang. Rona dipogisego tseo re itlholela tsona.
- O botsa gore dintwa mo malapeng a rona di tlaa fela leng.
- Borrarona ba re tlogeletse boswa jwa thuto ya boammaruri, ba re rutile gore batho ke go buisanamme re latlhile seo. Ditlamorago tsa ntwaga ke loso lo lo fetolang bana dikhutsana, basadi go nna batlholagadi.
- Re batho ba merafe e e farologaneng mo Aforikaborwa ka jalo, le fa re bopa bana ba bafatshwana mme ka madi ba a tshwana.
- Mmoki o ikuela go baagi ba naga gore ba tshwaragane ba fedise ntwaga le dikeledi.
- Mmoki o lopa gore go nne le kagiso ka bonako go tlisa boitumelo, poelano e rene, ditebelelo di boele, di nne teng jaaka mo malobeng.
- Aforikaborwa e tletse ka dikhumo di tshwana le gauta, kitso le dikgantshwane tsa boditšhabatšhaba di dintsi. Bašwa ba bona kitso mo go lona.
- Mmoki o kopa gore re ikemele, go tlisa kagiso, re tle re itumedise lefatshe.
- Mo lebokong lotlhe mmoki o kopa gore Aforikaborwa yo mošwa a tlise boitumelo, kgothatso, kgomotso, letsididi mmogo le kagiso.

5.2 Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona

- **Tlogelo e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Temana 1: Mola 5: Melapo ya gago thekana le tsenyang banna letshoromo

Mosola: Tlogelo ya “le” mo go ‘lethekana’ go nna ‘thekana’ go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/go tlisa go kibakibela ka bonako ga mela ya leboko.

Temana 1: Mola 6: Dikgweng tshedi di tshela ka kagiso

Mosola: Tlogelo ya “di” mo go ‘ditshedi’ go nna ‘tshedi’ go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/go tlisa go kibakibela ka bonako ga mela ya leboko.

Temana 2: Mola 13 'Rumo le tla emisa leng go ja nama ya motho?

Mosola: Tlogelo ya "le" mo go 'lerumo' go nna 'rumo' go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/go tliša go kibakibela ka bonako ga mela ya leboko.

Tlhatlagano ya popego e fitlhelwa mo meleng e e latelang:

Temana 3: Mola 27 le 28:

Fa	'rumo	le	Tlhaba	bontsho	madi	a	thepologa
Fa	'rumo	le	Phunyeletsa	bosweu	madi	a	tshologa
Popi ya tlhalosi ya nako	leina	thuanyisediri	Lediri	leinaletswa	leina	thuanyisediri	lediri

Mosola: Go gatelela bokao jwa go supa fa go le ntwatlhe re tlile go utlwa botlhoko.

5.3 Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona

- **Mothofatso o fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 1: Mola 2: Wena kgarejwana e mabono mantle.

Mosola: Aforikaborwa o filwe maikutlo a setho ka a bontle jwa gagwe bo tshwantshanngwa e jwa lekgarebe le le ntle.

Temana 4: Mola 41: Mo go wena go tswa dikgantshwane tsa lefatshe

Mosola: Lejweleputswa le filwe maikutlo a go dirisa leemeditho 'wena' go kaya fa e le lona le upololang bontlente jo lefatshe le ipelang ka jona.

- **Tshwantshiso e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 2: Mola 14: Kgogomodumo e metsang ditšhaba magaeng,

Mosola: Go bapisa ntwatlhe le kgogomodumo ka e le kgolo e ja ditšhaba.

- **Poeletsomodumo e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 2: Mola 19: Basadi botlholagadi ba bo abetswe ke lerumo,

Mosola: Poeletsomodumo ya tumammogo 'b' go tliša molodi o o rileng mo moleng.

- **Mmoelelo – Ditemana 1, 2, 3 le 4. Mela 9, 10, 11, 22, 23, 24, 33, 34, 35, 48, 47 le 48**

Mosola: Go gatelela maikutlo le kakanyo ya gore Aforikaborwa yo mošwa fa a ka goroga go tlaa nna le kagiso le boitumelo.

5.4 Morero/kgankgolo/thitokgang

Keletso/tlhologeledi ya go nna le Aforikaborwa yo o nang le kagiso,boitumelo le poelano.

5.5 Molaetsa

Re tshwanetse go nna le botho/ re rerisane/Fa Aforikaborwa yo mošwa a ka goroga, o tlaa re ungwela ka go tlisa kagiso le boitumelo/Ntwakgolo key a molomo.

5.6 Segalo, moonono

- Segalo ke sa boitumelo fa moonono e le wa tsholofelo.

5.7

	DITIRWANA TSA LEBOKO LA AFORIKA YO MOŠWA: 5
---	--

5.7.1: Dipotso tse dikhutshwane

5.7.1.1	Kgankgolo ya leboko le, ke efe?	(2)
5.7.1.2	Moonono wa leboko le, ke ofe?	(1)
5.7.1.3	Neela ponagala e e tlhagelelang mo moleng wa bo 13 le mosola wa yona.	(2)
5.7.1.4	Naya sekapuo se se mo moleng wa bo 38 le mosola wa sona.	(2)
5.7.1.5	Mmoki o kaya eng ka meleng ya bo 27 le 28.	(1)
5.7.1.6	O ithutile eng ka leboko le le mo isong?	(2)
		[10]

5.7.2 Potso ya tlhamo

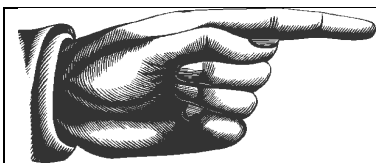
Buisa leboko le le fa godimo mme morago o kwale tlhamo e mo go yona o tlhagisang maikutlo a mmokitebang le Aforikaborwa yo mošwa.Kwala tlhamo ya.boleele jwa mafoko a a ka nnang 250–300.	[10]
---	------

6. Tlhaolele : OH Segano

1. Ngwana o kile a bonwa Aforikaborwa
2. A bonwa ka maikaelelomagolo segolo
3. Bammopi ba mo itumeletse segolo
4. Kgolo ya gagwe e tlisitse kutlobotlhoko.
5. Bangwe ba re o tlile ka Maesemane
6. Bangwe ba re o tlile ka MaAferikanere
7. Bantsho bone ba re ga ba na seabane ka ena
8. Ka a tsaletswe go ba kgobola mekwatla.
9. Ngwana o filwe leina – Tlhaolele
10. Leina lebe seromo, 'ina lebe ga twe le a roma.
11. Lorato ga a ka a le amogela fa e se kilo
12. Bangwe ba mo tlhoile tsalong go fitlha losong.
13. Bana ba Aforika ba kgaoganngwa digongwana
14. Batho ba ipona jaaka Basweu, Bantso le malntia
15. Dinaga tsa ntle tsa gana seo lebaibai
16. Sebetsa segolo ya nna ikgatoloso le dikiletso.
17. Bokhutlong batsadi ba ngwana ba mo latlha
18. Ba kopa boitshwarelo ka ntlha ya ditiro
19. Ba re ngwana ga a ke a lere boikhutso
20. Tsalo ya gagwe e lerile matlhotlhapelo.
21. Basweu ba ne ba iphetotse Batlhopiwa ke o mogolo
22. Ba laolela bangwe tulo le botshelo
23. Ga tsoga di letseng ba sa solofela
24. Ba bona fa tshiamo e le polao ya ga tlhaolele.

Tlotlofoko

1. Kilo–ke go sa rate motho
2. Tlhaolele–ke kgethololo go ya ka mmala.
3. Dikiletso-ke melao e e itsang naga nngwe botsayakarolo mo mererong ka kakaretso.

Tlhokomela se!

6.1. Tshobokanyo

- Tlhaolele e mothofaditswe e bile e bidiwa ngwana go ralala leboko lotlhe.
- Mmoki o tlhalosa fa tlhaolele e, e tlhologile mo Aforikaborwa, maikaelelo magolo a yona e le go kgaoganya baagi go ya ka mmala.
- Kgolo ya tlhaolele e tliseditse baagi ba e neng e ba lebane kutlobotlhoko, ya tsosa ketsaetsego ya gore e tlhotswe ke bomang?
- Gareng ga Maesimane le MaAferikanere ga go ope wa bona yo o tsayang maikarabelo a go tlisa/go tlhola tlhaolele, sebe sa phiri ke gore Bantsho bona e ba utlwisane botlhoko jwa ntho.
- Mmoki o tlhagisa fa leina la Tlhaolele e se le le siameng le ile boreelelong
- Bontsi jwa baagi ba ne ba sa rate tlhaolele, bangwe ba e ila lefekefeke/lekongkong.

- Dinaga tsa kwa ntle di ganane le maikaelelo a tlhalele, ke ka moo di ileng tsa itsa Aforikaborwa go amana le tsona ka merero e e farologaneng.
- Kotlhao e, e ne e lebisitswe mo go phutlhamiseng tlhalele.
- Basweu mo tsamaong ya nako ba ile ba lemoga fa tlhalele e sa siama ka e tlhokisitse batho boikhutso, mme e ba tliseditse matlotlhalelo.
- Go itlhaola ga bona go laola matshelo a batho le go ba laolela kwa ba tla nnang gona go ile ga tsosa tenego mo bathong.
- Dikhuduego tse di ileng tsa tsoga go supa go nna kgatlhanong le tlhalele di ne di sa solofelwa ke basweu.
- Basweu ka ntlha ya maemo a, ba ile ba lemoga fa go le molemo go ikamologanya le tlhalele, ba e khutlhisile.

6.2 Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona

- **Neeletsano ya mela e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Temana 1: Mola 1: Ngwana o kile a bonwa Aforikaborwa

Temana 1: Mola 2: A bonwa ka maikaelelo magolo segolo

Mosola: Go tsweletsa kakanyo mo moleng o o latelang go supa go tla ga tlhalele

ka bosetlhogo jwa yona.

- **Tlhatlagano ya mela e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 2: Mola 5: Bangwe ba re o tlile ka Maesenmane

Temana 2: Mola 6: Bangwe ba re o tlile ka MaAferikanere

Mosola: Go gatelela ketsaetsego e e mabapi le gore tota tlhalele e tlile ka bomang.

- **Tlhatlagano ya popego e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 2: Mola: 5: Bangwe ba re o tlile ka Maesenmane

Temana 2: Mola 6: Bangwe ba re o tlile ka MaAferikanere

Mosola: Go gatelela ketsaetsego e e mabapi le gore tota tlhalele e tlile ka bomang.

- **Tlogelo e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 3: Mola 10: Leina lebe seromo, 'ina lebe ga twe le a roma.

Mosola : Tlogelo ya ' le' mo go 'leina' go nna 'ina' go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/ go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.

6.3 Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona.

- **Mothofatso o fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 3: Mola 1: Ngwana o filwe leina - Tlhalele

Mosola: Tlhalele e filwe maikutlo a setho ka e bidiwa ngwana go supa e tsetswe go tshwana le go belegwa ga ngwana.

6.4 Morero/kgankgolo/thitokgang

- Kgethololo ya batho go ya ka lotso kgotsa mmala.

6.5 Molaetsa

- Ditlamorago tsa tlhaolele ke tse di sa itumediseng/ Tlhaolele ga e a siama, e a senya le go sotla batho.

6.6 Segalo/moonole maikutlo

- Segalo ke sa go kgalema fa moonole e le wa kilo/letlhoo.
- Maikutlo ke a kutlobotlhoko ka ntlha ya go sotla batho bantsho.

6.7

	DITIRWANA TSA LEBOKO LA TLHAOLELA: 6
---	---

6.7.1 Dipotso tse dikhutshwane

6.7.1.1	Neela morero wa leboko le le fa isong.	(1)
6.7.1.2	Nopola ponagalo ya tlhatlagano ya popego mo lebokong o be o neele mosola wa yona.	(2)
6.7.1.3	O tlhaloganya eng ka mola wa bo 16? Tlhalosa ka mafoko a gago.	(2)
6.7.1.4	Neela sekapuo se se renang mo lebokong le.	(2)
6.7.1.5	Neela morumo o o fitlhelwang mo temaneng ya 2 ya leboko le.	(1)
6.7.1.8	Ke ponagalo efe e e tlhagelelang mo moleng wa bo 10. Neela le mosola wa yona.	(2)
		[10]

6.7.2 Potso ya tlhamo

O ikaegile ka diteng tsa leboko 'Tlhaolele' senola bosetlhogo jwa yona jaaka mmoki a bo tlhagisitse. Kwala tlhamo ya boleele jwa mafoko a a ka nnang 250–300.

[10]

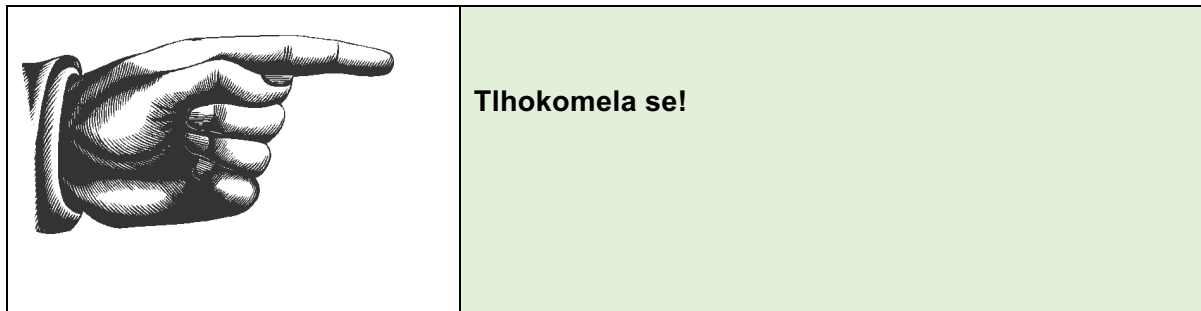
7. Lerebana wa letlaleanya : FS Khunou

1. Bulang ditsebe ke bula letlole,
2. Ke batla go duma sekgwanyape,
3. Ke batla go duma jaaka pula ya dikgadima,
4. Ke rata go ikotla mafatla gompieno,
5. Ke batla go lela sekgatla.
6. Nna ke emetswe ke batho ka dinao,
7. Ba mpolelela dilo di gana go fela,
8. Ba re lapeng la bona ga ke batlege,
9. Ka ke sa nkgane le madi a bona,
10. Ke a kobiwa ga twe ke lebe gaetsho.
11. Bomalome nthuseng ke a kopa,
12. Leso la ga mme le mpaketse mathata,
13. Le ntsoseditse diletseng,
14. Le nkgotseditse molelogadi,
15. Ga ke sa tlhole ke fitlhelwa sepe.
16. Ke anegelwa fela puo phaa,
17. Bokgaitساديا monyalamme ba a nkila,
18. Ba re gaetsho ga se mono Kgatleng,
19. Ke kwa Botswana kwa Kgalagadi,
20. Ba mpitsa ka maina a ditšhaba disele.
21. Fa nka sutlhasutlha ka inaya naga,
22. A ke tla be ke opile kgomo lonaka?
23. Nna e rile fa mme a tsamaya a nthaya a re,
24. Ke mothusi ke tla sala ke disa bonnake,

Tlotlofoko

1. Kgwanyape—ke phefo e e maatla e e tsamayang ka lobelo lo logolo mme e senya.
2. Molelogadi—ke mathata a matona a bam o tlholetseng ona.
3. Dikano- ke ditumelano tse motho a di dirang kgotsa go tsena mo go tsona

25. Ruri bogolo ke tla mp eke swele dikano.

7.1. Tshobokanyo

- Mmoki o senola maikutlo a gagwe ka go opa mokgosi gore a thusiwe, mme o ntshetsa se se mo sehubeng sa gagwe kwa ntle.
- O beta pelo ka go buela kwa godimo, go ntshetsa tšhakgalo ya gagwe ntle le go se fitlhe sepe. Puo ya gagwe e tshwantshanngwa le modumo o o utlwagalang wa kgwanyape le pula ya dikgadima.
- A re batho ba ba kgatlhanong nae ga ba fetse go bua gore ga se wa losika lwa bona, ka jalo ga ba mmatle mo lelapeng la bona ba a mo koba.
- Loso lwa ga mmaagwe ke lona le mo tsentseng mo kotsing la mmakela mathata ka ba mo tlhanogetse ba sa tlhole ba fitlha gore ga ba sa mmatla, ka jalo o kopa thuso mo go bomalomaagwe.
- O bolelelwa ke borakgadiagwe ba ba mo tlhoileng gore ga se mokgatla ke mokgalagadi wa kwa Botswana.
- Ba mo neela le go mmita ka maina a tshotlo a a sa mo tshwanelang.
- O ipotsa gore fa a ka ngweega a e tlaa bo e le selo se se siameng ka a neetswe maikarabelo a go tlhokomela bomonnaawe ke mmaagwe fa a tlhokafala ka jalo o bona go le botoka gore a swele ditshepiso tse a di neetseng mmaagwe.

7.2 Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona

- **Tlhatlagano e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

- **Tlhatlhagano ya bokao/mafoko:**

Temana1: Mola 2: Ke batla go duma sekgwanyape,

Temana 1:Mola 3: Ke batla go duma jaaka pula ya dikgadima

Mosola: Go gatelela modumo o o kwa godimo o a batlang go o dira gore a kgone go reediwa.

- **Tlogelo e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 2: Mola 8: Ba re lapeng la bona ga ke batlege,

Mosola: Tlogelo ya “le” mo go ‘lelapeng’ go nna ‘lapeng’ go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto / go kibakibela ka bonako ga mela ya leboko.

- **Poeletsomodumo e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 3 Mola 12: Leso la ga mme le mpaketse mathata,

Mosola: Poeletsomodumo ya tumammogo ‘m’ go tlisa molodi o o rileng mo moleng.

Temana 5: Mola 23: Nna e rile fa mme a tsamaya a nthaya a re,

Mosola: Poeletsomodumo ya tumammogo ‘n’ go tlisa molodi o o rileng mo moleng.

- **Tlhatlagano ya bokao e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 3: Mola 13: Le ntsoseditse diletseng,

Temana 3: Mola 14: Le nkgotseditse molelogadi

Mosola: Go gatelela bokao go bontsha fa loso lwa ga mmaagwe mmoki le mo tliseditse mathata.

- **Poeletsomafoko e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 5: Mola 21: Fa nka sutlhasutlha ka inaya naga,

Mosola: Go gatelela bokao ba go batla go ngweega ga mmoki ka go boeletsela lefoko sutlhasutlha’.

7.3 Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona:

- **Tshwantshanyo e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Temana 1: Mola 2: Ke batla go duma sekgwanyape,

Mosola: Go tshwantshanya mokgwa o a tlhagisang dingongora tsa gagwe ka teng le go duma ga phefo ya kgwanyape ka e dira modumo fa e foka.

Temana 1: Mola 3: Ke batla go duma jaaka pula ya dikgadima,

Mosola: Go tshwantshanya mokgwa o a tlhagisang dingongora tsa gagwe ka teng le go duma ga pula ya dikgadima ka e dira leratla.

7.4. Morero/kgankgolo/thitokgang

- Diphetogo tse di tliwang ke go swelwa ke mmaago/kutlobotlhoko e e tliwang ke go tlhokafalelwa ke mmaago.

7.5 Molaetsa

- Fa o se na mmaago o ketefalelwa ke botshelo/O tshwanetse go lwela se e leng sa gago/ Mosekaphofu ya gaabo ga a tshabe go swa lentswe.

7.6 Segalo le Moono le maikutlo.

- Segalo ke sa kutlobotlhoko fa moono e le wa tenego/tšhakgalo e bile e le o o kwa godimo.

7.7.

	DITIRWANA KA LEBOKO LA 'LEREBANA WA LETLALEANYA: 7
---	---

7.7.1 Dipotso tse dikhutshwane

7.7.1.1	Mmoki o kaya eng ka mola wa bo 1?	(1)
7.7.1.2	Neela morero wa leboko le le fa isong.	(1)
7.7.1.3	Ke molaetsa ofe o o o ungwileng go tswa mo lebokong le?	(2)
7.7.1.4	Neela sekapuo se se tlhagelelang mo moleng wa bo 3 le mosola wa yona.	(2)
7.7.1.5	Maikutlo a mmoki ke afe mo lebokong le?	(2)
7.7.1.6	Ke ponagalo efe ya poko e e tlhagelelang mo moleng wa bo 8? Neela le mosola wa yona.	(2)
		[10]

7.7.2 Potso ya tlhamo

Kwala tlhamo e o senolang kutlobotlhoko e e tlhagiswang ke mmoki tebang le go latlhegelwa ke mmaagwe. Boleele jwa tlhamo e nne mafoko a a kana ka 250–300.	[10]
--	------

8. Menomasweu polaya e tshega : FS Khunou

1. Nna tota fa go ka twe ke tsee tšhaka ke bolae,
2. Ke bolae selo se ke se tloileng,
3. Nka tsholetsa mogatla ka etsa tshwenyana,
4. Ka fofa ka etsa leeba-rope,
5. Ka dumaduma ka etsa tau.
6. Dikgosi tsa gaetsho ntetleleleng ke a kopa,
7. Ke fetseng ka tshetlhana e ya Bataung,
8. E nketse ka dinakana metsing,
9. Ke menomasweu o bolaya a tshega,
10. Se forweng ke menomasweu ao.
11. Ga se meno ke marumo,
12. A a tlhaba a a segaka,
13. Bogale ba ona bo tshwana fela le digai tsa Matebele,
14. Bonnaka se itlhokiseng ditsebe nkutlweng.
15. Bonang matšhwititšhwiti a le a batho,
16. Ga se batho ke tlang lo bone,
17. Ba apere mmala wa nkopane,
18. Ba ya go fitlha ntsalake.
19. O meditswe ke noga ya Bataung,
20. Menomasweu polaya ditšhaba,
21. A ka go tlaletsa a go etsa lesea,
22. Bagaetsho siang le sie sera seo.

Tlotlofoko

1. Matšhwititšhwiti—ke bontsi jwa batho
2. Nkopane— ke mmala o montsho
3. Digai-ke marumo kgotsa ditlhabano tse di bogale

Tlhokomela se!

8.1. Tshobokanyo

- Mmoki o tlhagisa ngongorego tebang le bolwetse jo. O kaya fa a tlhoile bolwetse thata e bile a ka itumela fa a ka newa tshono ya go bo lwantsha le go bo fedisa.
- Mmoki o tlhalosa bonako jo a ka fedisang bolwetse/ bolayang ka teng, fa a ka atlega a ka itumela, a fofa jaaka leeba-rope, a tsholetsa mogatla jaaka tshwenyana le go dumaduma jaaka tau.
- Mmoki o dira boikuelo go dikgosi gore di mo letle go fetsa ka bolwetse jo gonne bo mo amogile ntsalae.
- O kaya bolwetse bo, bo le setlhogo e bile bo ka go tsietsa, o ithaya o re ke tsala.
- Mmoki o feteletsa bosetlhogo jwa bolwetse ka go tlhalosa gore bolwetse jo, ga se meno ke marumo gonne bo tlhaba, bo segaka.
- O tshwantsha bogale jwa meno le digai tsa Matebele.
- O tsibosa le go kgalemela bomonnawe gore ba itlhokomele mo bolwetseng jo bosetlhogo jo.
- Bolwetse bo ne ba bolaya ntsalaagwe, ke ka moo mmoki a tlhalosang fa batho ba tlile phitlhong ya gagwe ba apere bontsho.
- Mmoki o utlwisiwa botlhoko ke go bona batho ba bantsi mo phitlhong ya ga ntsalae.
- O tshwantshanya bolwetse jo le noga e e bolayang ditšhaba, bo ka go tshamekisa jaaka lesea mme o tshwanetse go bo tshaba.

8.2 Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona.

- **Neeletsano e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Temana 1: Mola 1: Nna tota fa go ka twe ke tsee tšhaka ke bolae,

Temana 1: Mola 2: Ke bolae selo se ke se tlhoileng

Mosola: Go tsweletsa kakanyo e e mo moleng wa ntlha mo moleng o o latelang/ go golaganya mela e mebedi ntle le go dirisa lekopanyi.

- **Tlhatlagano ya bokao e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Temana 4: Mola: 15: Bonang matšhwititšhwiti a le a batho,

Temana 4: Mola: 16: Ga se batho ke tlang lo bone

Mosola: Go gatelela bokao jwa bontsintsi jwa batho ba ba neng ba tlile go fitlha ntsalae.

- **Poeletsomodumo e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 5: Mola 22: Bagaetsho siang le sie sera seo.

Mosola: Poeletsomodumo ya tumammogo 's' go tlisa molodi o o rileng mo moleng.

8.3 Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona:

- **Pheteletso e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 3: Mola 11

Mosola: Go totobatsa le go gatelela bogale jwa meno ka go a bapisa le marumo.

- **Tshwantshiso e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 3: Mola 1: Ga se meno ke marumo,

Mosola: Go tshwantshanya bogale jwa meno le marumo e le go gatelela ka moo bolwetsi jo bo leng kotsi ka teng.

- **Tshwantshanyo e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 3: mola 13: Bogale ba ona bo tshwana fela le digai tsa Matebele

Mosola: Go tshwantshanya bogale jwa meno a bolwetsi le digai tsa Matebele.

8.5. Morero/kgankgolo/thitokgang

- Kutlobotlhoko e e tlisiwang ke bolwetse.

8.6. Molaetsa

- Bolwetse bo kotsi ka bo tsietsa le go bolaya/ Bosetlhogo jwa bolwetse.

8.7. Segalo/moono/maikutlo

- Segalo ke sa kutlobotlhoko fa moono e le wa tšhakgalo/ tenego o o kwa godimo.

8.7

DITIRWANA KA LEBOKO LA MENOMASWEU POLAYA E TSHEGA: 8

8.7.1 Dipotso tse dikhutshwane

8.7.1.1	Thitokgang ya leboko le ke efe?	(2)
8.7.1.2	Tlhagisa sekapuo se se mo moleng wa bo 11 le mosola wa sona.	(1)
8.7.1.3	Lereo “nkopane” le na le bokao bofe?	(2)

8.7.1.4	O tlhaloganya eng ka mela ya bo 6, 7 le 8?	(2)
8.7.1.5	Ke ponagalo efe e e tlhagelelang mo moleng wa bo 22 mme o neele le mosola wa yona.	(1)
8.8.1.6	Tlhagisa maikutlo tebang le leboko le.	(2)
		[10]

8.7.2 Potso ya tlhamo

O ikaegile ka diteng tsa leboko Menomasweu polaya e tshega, netefatsa se se kaiwang ke setlhogo, o be o senole maikutlo a mmoki ka ga sebokiwa. Tlhamo ya gago e nne boleele jwa mafoko a a kana ka 250 – 300.	[10]
--	------

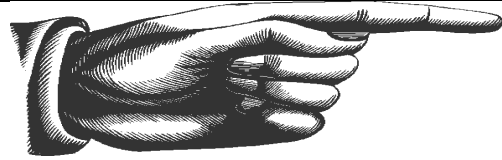
9. Botsofe: L D Raditladi

1. Ditikanyi tsa koko la bannana
2. Thaka tsa morwakgosikgolo re ile,
3. Re dirile mašelang fela re tšhipile,
4. Re le bontšhe nkoo re le batubanyana.
5. Nkile ra nna bakgaodisi ba mekgosana.
6. Bakgaodi ba mekgosi ba re tsholele.
7. Re tsholelwa fa motho re mo tihabile,
8. Ntwa e utlwalelwa ka matshwelelenyana
9. Re bannana bagolo, re ole sebarong,
10. Fa re tsoga jaanong re kuakua mekgosi
11. Thobane kima re di lese mabogong,
12. Mangole arona a setse a ipaa bosisi
13. Meriri ya rona mesweu mo ditlhogong
14. E mesweunyana jaaka bosweu jwa mašwi.

Tlotlofoko

1. Tšhipile—ke go tlhoka boleng kgotsa mosola.
2. Matshwelelenyana - ke setlhopho se sennye sa batho
3. Sebarong- ke go fologa go tswa kwa godimo go ya kwa tlase

	• Leboko le, ke la mofuta wa sonete. • Le bopilwe ka mela e le 14 e e kgaogantsweng ka dikarolo di le pedi e leng Okotheife le Sesetete.
--	--

Tlhokomela se!

- **Okotheifi** ke mela e robedi ya ntlha moo mmoki a buang ka malatsi a bona a bonyana le ditiro tse ba neng ba kgona go di dira.
- **Sesetete** ke mela ya bofelo e merataro moo a buang ka botsofe jwa bona. O senola seemo le ditebego tsa botsofe jwa bona.

9.1 Tshobokanyo

- Mmoki o ngongorega le go sa itumelele botsofe.
- O tlhalosa fa botsofe bo sa mo letle go dira tse a neng a tlwaetse go di dira jaaka go tlola ka dinako tsa pele a santse a le mošwa a itekanetse
- Mmoki a re ba latlhegetswe ke boleng jo bo kileng ba nna le bona, e bile fa e ka e le bontšhwe ba ka bo ba le basetlha.
- O tlhalosa fa e ne e le batlhabani ba dintwa mme ba tshololelwa mekgosi fa ba tla ba fentse.
- A re ga jaana ke bannabagolo ga ba na maatla..
- O kaya fa mebele ya bona e tletse ditlhabi tse e reng fa ba tsoga, di gakale, ba kue mokgosi.
- Ba tsamaya ka dithobane ka mangole a setse a le bosisi/ palelwa.
- O tlhalosa fa jaanong a palelwa ke go dira ditiro tse dintsi e bile meriri ya bona e setse e sweufetse.
- Le fa tota a lela ka ditlamorago tsa botsofe, gona o ipela ka nako ya bona ya bonyana fa ba ne ba na le thata ya go dira.

9.2. Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona

- **Tlogelo e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Mola 2: Thaka tsa morwakgosikgolo re ile,

Mosola: Tlogelo ya 'di' mo go dithaka go nna 'thaka' go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/ go tlisa go kibakibela ka bonako ga leboko.

Mola 4: Re le bontšhe nkoo re le batubanyana.

Mosola: Tlogelo ya dipopi tse pedi e bong 'a' le 'b' go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/ go tlisa go kibakibela ka bonako ga leboko.

Mola 11: Thobane kima re di lese mabogong,

Mosola: Tlogelo ya 'di' mo go 'dithobane' le thuanyi tlhaodi 'tse di' go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/ go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.

- **Poeletsomafoko e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Mola 10: Fa re tsoga jaanong re kuakua mekgosi

Mosola: Go gatelela bokao jwa ditlhabi tse di neng di ba tshwere ka go boeletsa lefoko 'kua'.

9.3. Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona.

- **Tshwantshanyo e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Mola 14: E mesweunyana jaaka bosweu jwa mašwi

Mosola: Go tshwantshanya bosweu jwa moriri ya botsofe le bosweu jwa mašwi.

9.4. Morero/kgankgolo/thitokgang

- Ngongorego tebang le botsofe.

9.5. Molaetsa

- Se sa feleng se a bo se tlhola/ Ga go na kwa motho a ka tshabelang botsofe gone.

9.6 Segalo le Moono/maikutlo

- Segalo ke sa khutsafalo fa moono e le wa ngongorego e bile o edile.

9.7

DITIRWANA TSA LEBOKO LA BOTSOFE: 9

9.7.1 Dipotso tse dikhutshwane

9.7.1.1	Kgangkgolo ya leboko le, ke efe?	(2)
9.7.1.2	Tlhagisa sekapuo se se mo moleng wa bo14 le mosola wa sona.	(1)
9.7.1.3	Ke thuto efe e o e ungwileng go tswa mo lebokong le?	(2)
9.7.1.4	Tlhalosa mola wa bo 12 jaaka o dirisitswe mo lebokong.	(2)
9.7.1.5	Tlhagisa ponagalo e e tlhagelelang mo moleng wa bo 10 mme o neele le mosola wa yona.	(1)
9.7.1.8	Tlhagisa maikutlo tebang le leboko le?	(2)
		[10]

10. Sego sa Metsi: G Setlalekgosi

1. Goroga tlhe sentle monyana wa me
2. Bomma tlhe lo se mo gase thata
3. Lekanyetsa 'nawa tsa lona lo a mmolaya
4. O remele kgakajana ka mogoma oo mma
5. Rra tlhe selepe sa gago se ratile go mo rema.

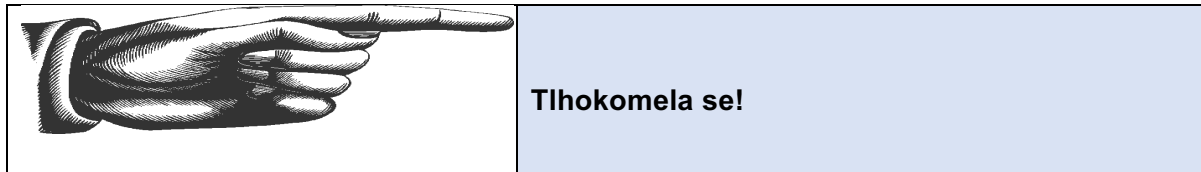
6. Nkele, ke go diladiletse ntlwana ke eo
7. Fa o ka tsoga pele ga me mma ke go kaele
8. Lefeelo le ka fa pulelong ya setswalo sa sesoa
10. Dipitsa le gotlhe di nna kwa motsheo
11. E ne e re o tlaetse o tsenya tlhogo moruting
12. O se tshabe go ikuela ke mmago ngwanaka

13. Heela mosetsanyana ke wena o semenya!
14. Setete ke wena; e keteng o minnwe ka nko
15. Legololegwana! ka motwane e kete wa eng
16. Kgotsa ke ka re wa phatsa ya moselesele!
17. Mo ke ga me mma ga se ga mmago

Tlotlofoko

1. Moselesele—ke mmutlwa wa mofuta o mosesane, o thaba botlhoko
2. Ditsagana - ke nkgo e e nang le leswe
3. Sesoa-ke ntlo ya bojang e ka gale go apeeang kgotsa go gotsa molelo

18. Ke utlwile go twe Ntshadi o seketletsa dikeledi
19. O mmita Nkele boo o raya go ela lemina
20. Ke lwa bofelo letsatsi le go bonega marago
21. Ke se tihole ke bona sepe se le makgome
22. Wena wa re ke jaaka o kwaletse ngwanake ke sa itse
23. Ditsagana ga ke di batle ke batla sego sa metsi mma.

10.1. Tshobokanyo.

- Mmoki o tlhalosa fa mmatsale a itumeletse kgorogo ya ngwetsi ya gagwe, mme o mo amogela fa lelapeng sentle a bontsha lorato le le feteletseng.
- Mmatsale o ne a kopa batlamoletlong ba ba neng ba laleditswe gore ba seka ba imetsa ngwetsi ka tiro e ntsi, mme o dirisa didiriswa selepe, mogoma le dinawa tseo e leng dikai tsa tiro.
- O ne a phepafaditse phaposi e ngwetsi ya gagwe e tlileng go gorogela mo go yona.
- Fa ba setse ba dula mmogo, ngwetsi e setse e gorogile, mmatsalaagwe o ne a mo supetsa dilwana tse di dirisiwang jaaka mafeelo le dipitsa e le fa gongwe a ka tsoga thari letsatsi le le latelang.
- Mmatsalaagwe o ne a mo rotloetsa go ikhutsa fa a ketefalelwa ke tiro le go kopa thuso fa a e tlhoka.
- Mmatsale o simolola go nna kgatlhanong le go tenegela ngwetsi ya gagwe e bile o simolola go mo sotlakaka ka tshobotsi ya gagwe.
- O tshwantshanya ngwetsi le lemina le le latlhlweng e bile le sisimosa.
- O gopotsa ngwetsi gore ga e na ntlo, fa ke fa ga gagwe (mmatsale) e bile a se tihole a tlhabelwa ke letsatsi mo dikobong.
- O mo laela go phepafatsa sengwe le sengwe ka a sa batle go bona sepe se le leswe.
- Mmatsalaagwe o tlhalosa gore ga a batle ngwetsi ya motlapa/botswa, o rata ngwetsi ya setswerere sa sethubaki e seng e e tlholang e dutse fela.

10.2. Morero/kgankgolo/thitokgang

- Bongwetsi/tshwaro e e makgwakgwa ya dingwetsi.

10.3. Molaetsa

- Botsalano magareng ga ngwetsi le mmatsale go le gontsi ga se jo bo itumedisang magareng ga ngwetsi le mmatsale/ Bommatsale ba ba sa rateng dingwetsi tsa bona. Poo ga di tlhakanele lesaka/ Bontšhwe ga ba tlhakanele kutla.

•

10.4. Segalo, moonoo le maikutlo

- Segalo kwa tshimologong ke sa boitumelo kwa bokhutlong ke sa tšhakagalo fa moonoo e le wa lorato le nyenyefatso.

10.5

	DITIRWANA TSA LEBOKO LA BOTSOFE: 10
---	--

10.5.1 Dipotso tse dikhutshwane

10.5.1.1	Morero wa leboko le ke eng?	(1)
10.5.1.2	Mmoki o senola maikutlo afe ka temana ya bo 1 le 2?	(1)
10.5.1.3	Ke ponagalo efe e e tlhagelelang mo moleng wa bo 3? Neela mosola wa yona.	(2)
10.5.1.4	Mmoki o kaya eng ka meleng ya 19 le 20?	(1)
10.5.1.5	Neela dikapuo di le tharo tse di tlhagelelang mo go mola wa bo13.	(3)
10.5.1.6	O ithutile eng ka leboko le le mo isong?	(2)
		[10]

10.5.2. Potso ya tlhamo

O ikaegile ka diteng tsa leboko la 'Sego sa metsi' senola ka mokgwa oo bommatsale ba sotlang dingwetsi ka teng. Tlhamo ya gago e nne boleele jwa mafoko a a kana ka 250 – 300.	[10]
--	------

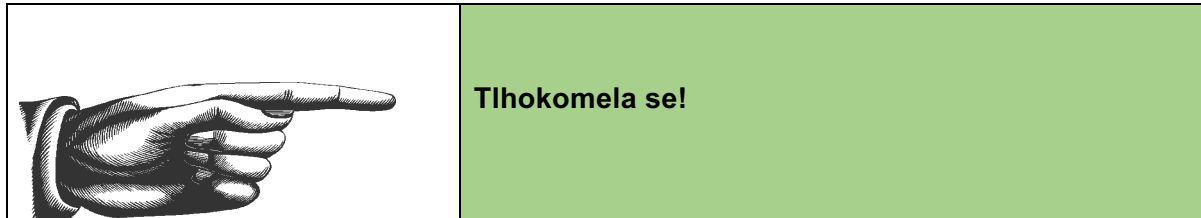
11. Madubedube a 1939: J.M Lekgetho; M.S Kitchin; N.H Kitchin

1. Le epile la ja tlhakana moseja ole.
2. Ga twe go thata, kgomo e tsentse tlhako kgamelong
3. Thamo ya phala khibidu; ga twe go dubegile,
4. Go a faratlhatlhanngwa, ga go jewa di welang.
5. Bomma-bana ba lela mo go botlhokotlhoko,
6. Ba gadima tlase boo ba gadima godimo.
7. Ga twe go a boitshega, ga go itsiwe boroko,
8. Go lala go khidia sefako sa marumo.
9. Bontsintsi ga bo na kwa bo latsang tlhogo gone,
10. Ba fetogile bakgarakgatshegi ba bofelo.
11. Go itatswa kgabo ya molelo mo magabone,
12. E ja e be e wetsa motshegare le bosigo.
13. Thaka ya makau e tlogetse magae le metse,
14. E ineetse go lala godimo ga dithaba,
15. Ga se bothatanyana, gompieno go sulafetse,
16. Go tshwana fela gare ga mawatle le metlhaba.
17. Ga twe monongwaga phatshwana ga e thuse sepe,
18. Go busa dinonyane tsa loapi, difofane;
19. Mo metsing gone go fete go iphetlhe sekepe
20. Sa seka-kadimelela, sekepe sa sesapi.

Tlotlofoko

1. Ditshwangtshwang–
ke dilo tse di
tshwanang le go
lekana
2. Sešapi - ke sekepe se
se tsamayang ka fa
tlase ga metsi mme
se sa nwele
3. Khidia- ke go tlhobaetsa

21. E ya gompieno ga se e tlholang e bolelwa.
22. Gompieno go thulanye botlhale le jo bongwe,
23. Ka go rakanye bone tota bana ba go tsalwa
- 24 Ga ba ga lebagana ditshwantshwang le tse dingwe.

11.1. Tshobokanyo

24. Mmoki o tlhagisa ketsaetsego le tlhakatlhakano e e bakilweng ke ntwaga ya bobedi ya lefatshe ya 1939

- Go ne go le thata, go senyegile mpuru a faretswe, motsetse a ja ka letsogo..
- Ntwaga eno, e tlisitse khurano ya meno mo basading le mo baneng, gonne go ne go utlwala selelo se se garolang pelo fa basadi le bana ba lelela banna le bana ba basimane ba ba neng ba tsere karolo mo ntweng e.
- Baagi ne ba tsenwe ke tsebetsebe, go se na kwa ba ka tshabela gona.
- Baagi ba ne ba tlhojwa boroko ke modumo wa marumo a ntwaga a a neng a utlwala jaaka pula ya sefako.
- Baagi ba ne ba faletse ba tlogetse magae a bona e bile go se na kwa ba ka robalang gona gonne matlo a lakaitsewe ke molelo oo neng o rena motshegare le bosigo.
- Bangwe ba makawana ba ne ba nna malala a laotswe/ ba nna ba letile kwa dithabeng go sireletsa morafe wa bona.
- Ntwaga e ne e le gotlhe , kwa loaping, lewatleng gongwe le gongwe, go se kwa motho a ka e tshabelang teng.
- Mokgwa wa gompienoo o diriswang mo ntweng fetogile e bile o tokafaditswe, ga go sa dirisiwa marumo fela mo ntweng. Difofane le dikepe di a dirisiwa.

11.2. Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona

- **Poeletsomodumo e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Temana 1: Mola 1: Le epile ja ba ja tlhakana moseja ole.

Mosola: Poeletsomodumo ya tumammogo 'j' go tlisa molodi o o rileng mo moleng.

- **Tshekagano e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 1: Mola 2: Ga twe go thata, kgomo e tsentse tlhako kgamelong

Temana 1: Mola 3: Thamo ya phala khibidu; ga twe go dubegile,

Mosola: Go gatelela gore go ne go le maswe, go le thata kwa ntweng.

11.3 Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona

- **Pheteletso e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 2: Mola 8: Go lala go khidia sefako sa marumo.

Mosola: go gatelela ka go feteletsa bontsi jwa marumo a a dirisitsweng mo ntweng gore a ne a le mantsi e kete ke sefako.

- **Mothofatso e fitlhelwa mo moleng o o latelang**

Temana 3: Mola 11: Go itatswa kgabo ya molelo mo magabone,

Mosola: Kgabo ya molelo e filwe maikutlo a setho a go senya gotlhe fa e lakaila sengwe le sengwe .

11.4 Morero/kgankgolo/thitokgang

- Bosetlhogo jwa ntwang/ ketsaetsego e e tlišiwa ke ntwang.

11.5 Molaetsa

- Ntwang ga e siamise sepe e tliša fela tshenyō le tlhakatlhakano.
- Ntwang e tlhola dintsho, kwa bokhutlong go nna le batlholagadi le dikhutsana/masiela.

11.6 Segalo/moono le maikutlo

- Segalo ke sa go se iketle fa moono e le wa go tlhoka boitumelo.

11.7

	DITIRWANA KA LEBOKO LA MADUBEDUBE A 1939: 11
---	---

11.7.1 Dipotso tse dikhutshwane

11.7.1.1	Kgankgolo ya leboko le, ke efe?	(2)
11.7.1.2	Moono wa leboko le, ke ofe?	(1)
11.7.1.3	Mmoki o kaya eng ka mola wa bo 9?	(2)
11.7.1.4	Naya sekapuo se se mo moleng wa bo 8 le mosola wa sona.	(2)
11.7.1.5	Ke ponagalo efe e e tlhagelelang mo meleng ya bo 2 le 3? Neela le mosola wa yona.	(1)
11.7.1.6	O ithutile eng ka leboko le le mo isong?	(2)
		[10]

11.7.2 Potso ya tlhamo

Ditlamorago tsa ntwaga ke tse di sa itumediseng. O ikaegile ka diteng tsa leboko, setlega ka mabaka a a tshegetsang tlhagiso e mme o se itlhokomolose maikutlo a mmoki. Tlhamo ya gago e nne boleele jwa mafoko a a kana ka 250 – 300.	[10]
--	------

12 Thulamotse: JSS Shole

Selelo sa khuduga

1. Ditshipi ke tsele, di tla di thula mabota,
2. Di raketse, di a kgopha, di a sila!
3. Ngwana wa motho o metlha ke lerole,

Tlotlofoko

1. Motshikiri—ke tlhaga e thata e e tlhabang, e e sa jeweng ke dikgomo
2. Ikgonara- ke go sala o se na sepe
3. Hutsa-ke go go eleletsa motho bosula.

4. Modumo wa tsona o bipa le dilelo:
5. Lesea le bokolotse, mosadi a tlhaba mokgosi;
6. Monna o rile ke a makala, a diga dikgono,
7. Boraro ba itshelatshela dikgaswanyana
8. Ba swe ba etse go sutela Mathulwe.

9. Ke yole, e bile o fetile,
10. 'Lapa le setse le ikgonere.
11. Ke yole o lebile ga molebelebe,
12. Thulamotse, tlhe, o ne o botsa, re a rapela,
13. O nne o kopa bona, o re leofetse.
14. O raletse phupu tsa borraetsho.

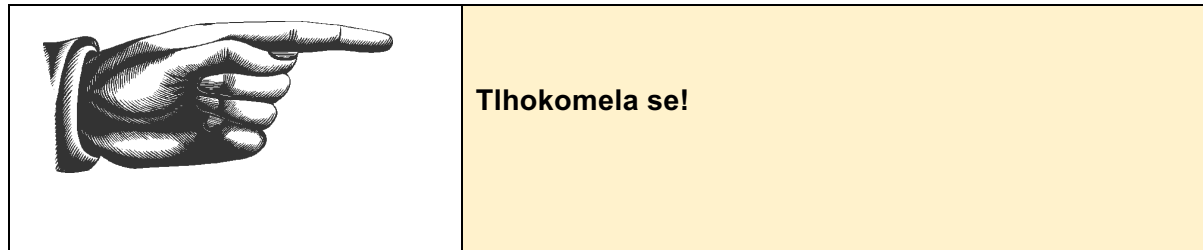
15. Ga twe kwa re go yang letlhafula ke toro
16. Maruo ga a kitla a fula sesolo,
17. A ka senyetsa base mongwe masimo
18. A ka nwa le metsi a letamo
19. A ntlha re ka fudusiwa le sekgwa sele
20. Re tlaa tla go kgobama mo sekakaneng,
21. Re ikora marapo, re ikapara matlalo
22. Sebi sa kgomo re ka se bona kae,
23. Dikgomo di phela ka motshikiri?.

24. Kwa morago matlotleng go tlhomilwe;
25. Botlhatlhaganye ba ba mabone;
26. Ditshipi ke tseo, di a ikepela,
27. Di ile go tlhotlhora lefatshe mogodu,
28. Naare majwana ao, e a ja e omang,
29. Le kabo le re nathetse re ne re tla utlwa?

30. Sekaka se sona re ka se tlwaela
31. Re tla itlwaetsang le loso lwa diatla.
32. Thulamotse o re kgaotse tshika,
33. O re nositse dipelo metsi
34. Ga di sale madi mahibidu,
35. Mmala o setse borolwaneng.

36. O ka mphepa nna wa nteletsa pina,
37. Fela wa ntimela lona tselana
38. Wa nthibela le pelo go nama
39. Nka go hutsa wa phelela go letsa batho
40. Wa fela o ntse o senya kagiso.

41. Ija!
42. Thulamotse
43. Motho tlhe o dirile tshipi ke eo
44. E bile e tla go mo letsa!
45. Tshipi! Thulamotse! Thulamarapo! Tshilamašwetla!
46. O re raletse dipelo.

12.1. Tshobokanyo.

- Mmoki o boka sediriswa se se neng se dirisiwa ke puso ya tlhaolele mo malobeng go fudusa baagi go tswa mo tulong e ba neng ba dula mo go yona ka dikgoka.
- E ne e le sediriswa sa tshipi mme se bidiwa Thulamotse.
- Mmoki o kaya fa phuduso e, e ne e dirwa go tlhagolela bangwe go bona bonno(tulo) go aga meago e e tlathlathaneng le go dira meepo ntswa beng ba lefatshe bona ba sa bone sepe go tswa meepo eo.
- Mmoki o tlhalosa kutlobotlhoko e e neng e tlholwa ke bosetlhogo jwa phuduso e. O supa fa go tletse dilelo, mokgosi, batho ba kgangwa ke lerole, go nyema mooko le go itlhoboga
- O tlhalosa gape tshenyo e e neng ya tlholwa ke tiragalo e, ka malapa a setse a itshopere, go sentswela diphupu. Thulamotse e ba siamololetse ka e sa dira ditumelelano le beng ba lefatshe.
- Mmoki o utlwiwa botlhoko ke go fudusetswa kwa mafatsheng a a se nang temo mme ba eletsa go ja letlhabula.
- Mmoki o eletsa fa ba ka bo ba ne ba fudisiwa le naga ya bona gonne dikgomo tsa bona di tingwa le go nwa metsi.
- Mmoki o ikgomotsa ka gore ba tlaa tlwaela lefelo leo ba fuduseditsweng kwa go lona le fa tota Thulamotse a ba utlwisitse botlhoko.
- Mmoki o bua fa a tlaa hutsa Thulamotse gore a tswela go utlwisisa batho botlhoko le go senya kagiso. O garela ka moo sediriswa sa tshipi se utlwisitseng batho botlhoko ka teng.

12.2 Tshekatsheko ya diponagalo tsa poko le mesola ya tsona.

- **Tlogelo e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 2: Mola 14: O raletse phupu tsa borraetsho.

Mosola: Tlogelo ya 'di' mo go 'diphupu' go nna 'phuphu' go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/ go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.

- **Enjambamente e fitlhelwa mo meleng e e latelang:**

Temana 3: Mela 17: A ka senyetsa base mongwe masimo

Temana 3: Mola 18: A ka nwa le metsi a letamo

Temana 3: Mola 19: A ntlhe re ka fudusiwa le sekgwa sele

Temana 3: Mola 20: Re tlaa tla go kgobama mo sekakaneng,

Mosola: e tlisa keleo ya dikakanyo mo meleng/ e tswelletsa kakanyo ya go senya ya ga thulamotse.

12.3 Tshekatsheko ya dikapuo le mesola ya tsona.

- **Mothofatso o fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 2: Mola 12: Thulamotse, tlhe, o ne o botsa, re a rapela,

Mosola: Thulamotse e filwe maikutlo a setho a go bua gonne a ba senyeditse a sa ba rerisa pele ka go ba fudusa.

- **Tshwantshiso e fitlhelwa mo moleng o o latelang:**

Temana 3: Mola 15: Ga twe kwa re go yang letlhafula ke toro

Mosola: Go tshwantshanya letlhafula le toro, go kaya gore kwa ba yang ga ba na go bona botshelo bo bo botoka, ba a lora.

12.4 Morero/kgankgolo/thitokgang

Phuduso ka dikgoka

12.5 Molaetsa

Se sa feleng se a bo se tlhola.

12.6 Segalo le moonono/Maikutlo

Kutlobotlhoko ka mmoki a utlwiwa botlhogo ke tshenyo ya go fudusiwa ka pateletso.

12.8.

	DITIRWANA KA LEBOKO LA THULAMOTSE: 12
---	--

12.8.1 Dipotso tse dikhutshwane

12.8.1.1	Kgangkgolo ya leboko le ke efe?	(2)
12.8.1.2	Ke ponagalo efe e e tlhagelelang mo moleng wa bo 7?.Neela le mosola wa yona.	(1)
12.8.1.3	Neela sekapuo se se mo meleng ya bo 43 le 44 le mosola wa sona.	(1)
12.8.1.4	Naya sekapuo se se mo moleng wa bo 27 le mosola wa sona.	(2)
12.8.1.5	Mmoki o kaya eng ka mela 15, 16 le 17?	(2)
12.8.1.8	O ithutile eng ka leboko le le mo isong.	(2)
		[10]

12.8.2 Potso ya tlhamo

Buisa leboko le le fa godimo mme morago o kwale tlhamo e mo go yona otlhagisang maikutlo a mmoki tebang le Thulamotse.Tlhamo ya gago e nne boleele jwa mafoko a a kana ka 250 – 300.	[10]
--	-------------

KAROLO YA D

Dikarabo tsa dipotso tse dikhutshwane

	KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA YA 1: Tumelo	
1.8.1.1	Go fenngwa ga ga Samson ka ntlha ya lerato le e seng lona.	(2)
 Tlhokomela se! Poeletsomodumo	Poeletsomodumo ya “t” E tlisa molodi o o rileng mo moleng	(1)
	Tlogelo ya tlhogo “le” mo lefokong letlhaa, go oketsa lobelo lwa moribo le moretheto wa molatheto/go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.	(1)
1.8.1.4	Pheteletso- ka go godisa mokgwa o ditopo di neng di tletse naga ka ona.	(2)
1.8.1.5	Batho botlhe ba ne ba tlhokafala ga ba ga tlhokega le yo o ka ba bolokang tota.	(2)
1.8.1.8	Menomasweu polaya e tshega/ O se bone thola borethe teng ga yona go a baba.	(2)
		[10]

1.8.2 Karabo ya tlhamo

- Mmoki o tlhagisa Samson yo o ratanang le Delila wa moFelisita mme ka nko e sa dupe, lerato le, le feleletsa le mo tsentseng mo mathateng.
- Samson o ne a tshabelwa tlhareng sa mmutlwa ka ntlha ya maatla a a feteletseng a gagwe, mme a sa tshabe le tau tota.

- Dira tsa gagwe di ne di sa itse gore sentlentle Samson o tsaya kae maatla a makalo.
- Delila o ne a mo eka gore Samson a ntshe sephiri mme ena a mo kaela kwa maatla a gagwe a tswang, e bong mo moriring. A mmeola moriri ka bolotsana, Samson a felelwa ke thata.
- Dira tsa itaola ka ena, ba mo gogagoga jaaka kojana go bontsha fa a ne a nyenyefaditswe, a se na boleng.
- Batho ba ne ba kgobokana botlhe, tota le masea a tile go bona seganka se ole.
- Delila o ne a itumeletse tiragalo e, e e supang bogatlhamelamasisi jwa lerato lo e seng lona.
- Le fa lerato lo fentse Samson le go mo sotlakaka, o ne a ikopela maitshwarelo mo Modimong yo O neng a mo itshwarela mme a mmusetse maatla.
- Mmoki o bontsha bogatlhamelamasisi jwa lerato le le fentseng Samson, ka le kgona go diga diganka. Se, se dira gore le bagaka ba le tlotle.
- Lerato le e seng la nnete le kotsi thata.

2.8.1 Dikarabo tsa dipotso tse **dikhutshwane**

	KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA YA 2 Kgolegelo			
2.8.1.1	Mmoelelo go gatelela gore kwa kgolegelong go nna dinokwane.			(1)
	2.8.1.2 Tlhatlagano ya bokao go gatelela gore kgolegelo ke tulo e e katisang dirukhutli kgotsa dinokwane. Kgotsa Tlhatlagano ya popego - go gatelela gore kgolegelo ke tulo e e katisang dirukhutli kgotsa dinokwane. Ela tlhoko: Ponagalo e e fa godimo o e lemoga jaana.			(1)
	Legae	La	dinokwane	
	Bonno	Jwa	dirukhutli	
	Leina	Thuanyirui	Leina	

Tlhokomela se! Sekapuo ke puo ya botshwantshi	Tshwantshiso, go bapisa babolai, magodu le dilo tse di bodileng.	(2)
2.8.1.3	Botlhe ba ba sokameng ba a tshwarwa, ba iphithele mo kgolegelonggonne e sa lebe maemo a batho.	(2)
2.8.1.4	Boitumelo ka mmoki a itumelela tiro e ntle e e dirwang ke kgolegelo ya go phepafatso tikologo.	(2)
2.8.1.5	Ke ithutile gore kgolegelo e kgopolola disenyi kgotsa dinokwane/ ba ba tloang molao.	(2)
		[10]

2.8.2 KaraboyaTlhamo

- Mmoki o tlhagisa maikutlo a boitumelo ka kgolegelo, o e tsaya e le legae le le katisang le go kgopolola dinokwane, dirukhutli, diganana tse di tsenang mo go lona.
- O itumelela tiro e e dirwang ke kgolegelo ya go fetola le go siamisa dimelo tsa bagolegwa.
- O e kaya e le lefelo le le phepafatsang tikologo, ka e olela diganana le magodu otlhe a a tlhorontshang batho, go ba ntsha mo setšhabeng.
- Mmoki o tshwantshanya kgolegelo le lenong le le jangdibodu.
- Boitumelo jwa gagwe o bo supa gape ka go tlhagisa fa e phepafatsa lefelo le batho ba nnang mo go lona le go metsa babolai le magodu a a bogisang batho.
- Kgolegelo ga se lefelo le le kgopololang disenyi fela, mmele o kgona go bogisa le go utlvisa disenyi le magodu botlhoko go ba tlogedisa ditiro tse di sa siamang, tseo ba di tshwaretsweng.
- Mmoki o tlhagisa fa kgolegelo e se na kgethololo go ya ka maemo, fa o le molato, o molato, mme e go amogela ka diatla tsoopedi, e sa go tlhaole kgotsa go go tlhopholola.
- Kwa bofelong, mmoki o tlhagisa fa kgolegelo e le lefelo le le bifelang botlhe ba ba sa direng tshiamo, mme ka dinako dingwe e kgona go utlvisa botlhoko le batho ba ba senang molato.

3.8.1 Dikarabo tsa dipotsotse dikhutshwane

	KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA YA 3: Nelson Mandela	
3.8.1.1	Kgagapa-ya-malemela gotlhe/ maila go kgotlwa	(2)
3.8.1.2	Poeletsomodumo ka go boeleditswe tumammogo “b” go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.	(2)
3.8.1.3	Pheteletso go godisa mokgwa wa go utlwala ga lentswe la gagwe.	(2)
3.8.1.4	Fa a tswa kwa kgolegelong lefatshe lotlhe le ne le itumetse thata.	(2)
3.8.1.5	Ke a boitumelo ka a tlotlomatsa rre Nelson ka go kopanya setšhaba sa Aforikaborwa.	(2)
3.8.1.8 Tlhokomela se! Thuto ke molaetsa wa mmoki”	Se sa feleng se a bo se tihola/ Mosekaphofu ya gaabo ga a tshabe go swa lentswe	(2)
		[10]

Karabo ya tlhamo

- Mmoki o bontsha maikutlo a boitumelo. O itumeletse rre Nelson Mandela ka a kopantse setšhabasa Aforikaborwa le go lwela tolamo le kgololosego.
- O boa a mo neela mainamafatshwa go bontsha tlotlo le thoriso tebang boganka jwa gagwe.
- Bokao jwa mainamafatshwa a a mo neetseng ona, a senola semelo sa motho yo o mabogodika, senatla mo tirong, yo o sa rateng go tshwenngwa.
- Mmoki o itumelela bogatlhamelamasisi jwa gagwe mo go lweleng ditshwanelo tsa botho le go buelela setšhaba, ka a ne a rata le go femela lefatshe la gaabo.

- Nelson Mandela o itshupile e le mosekaphofu ya gaabo yo o sa tshabeng go swa lentswe.
- Boitumelo jo bo supiwa gape ke lefatshe lotlhe, le le neng la dumaka puo ya temokerasi morago ga kgololo ya gagwe.
- Mmoki a re le fa bontsi bo ne bo itumetse, go ne go le bangwe ba ba neng ba sa itumelela kgololo ya gagwe, ba re o golololelwang ka a tlile go ba ntsha dijo ganong.
- Ba ba neng ba le kgatlhanong le kgololo e, ba tlhagisa go se itumele ga bona ka go mo neela maina a tshotlo e bong Lethosa le sekamotho.
- Mmoki jaaka mongwe wa ba ba itumetseng, o kaya fa go itumeletswe Aforikaborwa yo mošwa yo o buiwang lefatshe ka bophara, yo o se nang kgatelelo.
- Boitumelo jwa mmoki bo dira gore a kope Madiba go kgalemela le go fetola puso gonne baagi ba ba sa bolong go fetoga masiela mo lefatsheng la bona ba beile tsholofelo ya bona mo go ena.

4.8.1 Dikarabo tsa dipotso tse **dikhutshwane**

	KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA YA 4: Sempe a lešoboro	
 Tlhokomela se! Kgangkgolo ke morero	Go ya majako ga ga Sempe/Go dira kwa makgoeng ga ga Sempe	(2)
4.8.1.2	O kaya gore ba direle ka bonako/ ba itlole matlere.	(1)
4.8.1.3	Neeletsano, mosola ke go tsweletsa kakanyo ya mola wa ntlha mo moleng o o latelang/go golaganya mela e mebedi ntle le go dirisa lekopanyi.	(1)
4.8.1.4	Poeletsomodumo. mosola ke go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng ka go boeletsa noko 'po'.	(2)
4.8.1.5	Go supa boitumelo jo bo sa feleng.	(2)
4.8.1.6	Boitshoko bo tlisa katlego/ bopelotelele bo a duela	(2)
		[10]

Karabo ya tlhamo.

- Diteng di simolola ka go tlhagisa Sempe a ile majako kwa makgoeng/ e le mophepafatsi.
- Mmoki o dira tlaopo/sotla ka mokgwa o basweu ba neng ba bua le badiredi ba bona ka teng/o ba neng ba dirisa puo ka ona.
- Fa ba ne ba batla gore tiro e dirwe, e ne e nna fela gou-gou e le mafoko a a kayang ka bonako ka bonako.
- Mmoki o tlhalosa fa mafoko a, a ne a sa dirisiwe fela mo badireding mme ba ne ba a dirisa gape le fa ba ne ba bua ka bobona gammogo le bana ba bona. O tlhagisa le ka moo Sempe a Lešoboro, yo e neng e le wa losika lo lo sa rupang/rutegang, a neng a kgarakgadiwa ka teng ke ona mafoko a fa a ne a dira mo ntlong ya basweu, tiro e ka gale e neng e dirwa ke basadi.
- Sempe o ne a tlhola a dira ka natla, a phepafatsa ntlo ka kwa ntle le ka mo teng.
- Mmaselemela, mmaagwe Sempe o ne a tshwenngwa thata ke mokgwa o Sempe a neng a dira ka ona.
- Mofuta wa tiro e a neng a e dira e e neng e mo fetotse go dira jaaka e kete ke mosadi le go batla tuelo go ne go mo pateletsa go itshoka.
- Kwa bokhutlong mmaagwe o ne a mo itumelela fa a bona a tla ka tuelo ya madi a mantsi go tswa kwa majako mme seo se supa fa boitshoko bo duela.
- Nko ya kgomo mogala tshwara thata, e se re o utlwa sebedu wa kgaoga. Sempe o itshoketse go kgadiepediwa kwa majako mme kwa bofelong o bona tuelo e e mo itumedisang.

5.8.1 Dikarabo tsa dipotso tse dikhutshwane

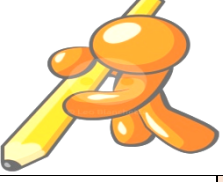
	KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA YA 5: Aforikaborwa yo mošwa	
5.8.1.1	Keletso/Tihologelelo ya go nna le Aforikaborwa yo o nang le kagiso, boitumelo le poelano.	(2)
5.8.1.2	Moono ke wa tsholofelo	(1)
5.8.1.3	Tlogelo - 'le' mo go 'lerumo' go oketsa lobelo la moribo le moretheto wa molatheto/go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.	
5.8.1.4	Mothofatso gonne mmoki o mothofaditse kagiso e kete ke motho yo o ka itlhaganelang go tlisa diphetogo.	(2)
5.8.1.5	O tlhalosa gore fa go le ntwla rotlhe, basweu le bantsho re utlwa botlhoko.	(2)
5.8.1.8	Fa Aforikaborwa yo mošwa a ka goroga, o tlaa re ungwela ka go tlisa kagiso le boitumelo/Re tshwanetse go nna le botho re rerisane.	(2)
		[10]

5.8 .2 Karabo ya tlhamo

- Mmoki o tlhagisa maikutlo a boitumelo le a thoriso tebang le Aforikaborwa yo mošwa.
- O tshwantshanya Aforikaborwa yo mošwa le lekgarebe la maratwa go lejwa e bile le kgatla le go itumedisa botlhe. Bontle jwa Aforikaborwa bo supiwa ke dinoka le dithaba tse di mo go yona.
- Go rena mowa wa kagiso moAforikaborwa ka ditshedi di tshela ka boitumelo mme re sa itemogele go bogiswa ke dithoromo tse mafatshe a mangwe a di itemogelang tsona, mme rona dipogisego tseo re itlholela tsona.
- O tlhagisa fa dintwa le dikomano tse re itemogelang tsona mo metseng le mo malapeng e le ka ntlha ya go ikgatolosa botho.
- A re borrarona ba re tlogeletse boswa jwa thuto ya boammaarure ba re rutila gore batho ke go buisana mme re latlhile seo.
- Ditlamorago tsa ntwla ke loso lo lo fetolang bana dikhutsana, basadi batlholagadi. Re batho ba merafe e e farologaneng mo Aforikaborwa le fa go le jalo re bopa bana ba bafatshwana mme ka madi ba a tshwana.

- Mmoki o ikuela go baagi ba naga gore ba tshwaragane ba fedise ntwale dilelo.
- Mmoki o lopa gore go nne le kagiso ka bonako go tlisa boitumelo, poelano e rene. ditebelelo di boele di nne teng jaaka mo malobeng.
- Aforikaborwa o tletse ka dikhumo di tshwana le gauta, dikgantshwane tsa boditšhabatšhaba di dintsi. Aforikaborwa e tletse ka kitso, bašwa ba bone kitso mo go ena.
- Mmoki o kopa gore Aforikaborwa yo mošwa a re tlišetse boitumelo, kgothatso, kgomotso, letsididi mmogo le kagiso.

6.8.1 Dikarabo tsa dipotso tse dikhutshwane

	KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA YA 8: Tlhaolele	
6.8.1.1	Kgethololo ya merafe e mengwe	(2)
6.8.1.2	Bangwe ba re e tlile ka maesemane Bangwe ba re e tlile ka maAferikanere Mosola go gatelela ketsaetsego ya gore tlhaolele e tlišitswe ke bomang.	(1)
6.8.1.3	Dinaga dingwe di dirisitse dikiletso le go ikgatolosa naga ya Aforikaborwa go lwantsha tlhaolele.	(2)
6.8.1.4	Mothofatso ka tlhaolele e neelwe maemo a setho a ngwana yo o tsetsweng.	(2)
6.8.1.5 Tlhokomela se! Thuto ke molaetsa wa mmoki” Morumo o bonwa ka dinoko	a, b, b, c	(1)
6.8.1.8	-Sesura go gatelela bokao jwa tlhagiso ya ntlha ya leina le le sa nnang sentle gore le a hutsa -Tlogelo- ya ‘le’ mo go ‘leina’ go oketsa lobelo lwa moribo le moretheto wa molaatheto/ go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.	(2)
		[10]

8.8.2 Karabo ya tlhamo.

- Mmoki o tlhalosa fa tlhaolele e, e tlhologile mo Aforikaborwa, maikaelelo magolo e le go kgaoganya baagi go ya ka mmala.
- Kgolo ya tlhaolele e tliseditse baagi ba e neng e ba lebane kutlobotlhoko, ya tsosa ketsaetseego.
- Bantsho bona e ba utlwisitse botlhoko thata gonne e ba kgaogantse go ya ka mafelo.
- Dinaga tsa kwa ntle di ganane le maikaelelo a tlhaolele, ke ka moo di ileng tsa phara Aforikaborwa ka dikiletso le go mo ikgatholosa mme seo se ne sa thatafatsa matshelo a baagi.
- Bantsho ba ne ba tsosa dikhuduego go supa go nna kgatlhanong le tlhaolele Basweu ba sa solofela.
- Basweu ba ne ba ineela ba ebane le dikiletso tse dingwe tsa tsona e leng go laolelwa mafelo le botshelo jwa bona.

7.8.1 Dikarabo tsa dipotso tse dikhutshwane

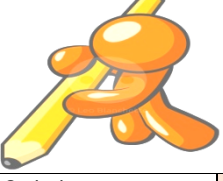
	KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA YA7: Lerebana wa letlaleanya	
7.8.1.1	O batla go ntsha se se mo mafatlheng mme a reediwe.	(2)
 Tlhokomela se! Thuto ke molaetsa wa mmoki"	Kutlobotlhoko ka ntlha ya diphetogo tse di sa itumediseng tse di tlhodilweng ke loso la ga mmaagwe.	(1)
	Loso lo tlisa mathata mo matshelong a batho/ O tshwanetse go lwela se e leng sa gago.	(2)

7.8.1.4	Tshwantshanyo –go tshwantshanya mokgwa o a batlang go buela kwa godimo le pula ya dikgadima.	(2)
7.8.1.5	Kutlobotlhoko e e tlisiwang ke kwa mmaagwe a neng a nyetswe teng ka ba ne ba mo tshwere makgwakgwa/	(2)
7.8.1.6	Tlogelo - ya “le” mo go ‘lelapeng’ go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.	(2)
		[10]

Karabo ya tlhamo

- Mmoki o bontsha kutlobotlhoko e a e leretsweng ke go tlhokofala gag a mmaagwe.
- O kopa gore areediwe fa a buela kwa ntle a buela kwa godimo. A ntsha se se se se mo utlwisitseng botlhoko.
- A re se a tlileng go se bua se ka senya dikamano le batshelammogo nae, fela se ga se mo tshwenye ka e le maikaelelo agagwe e bile a dirisiwa ke kutlobotlhoko e a leng mo go yona.
- Mmoki o utlwiwa botlhoko ke batho ba ba mo gakaletseng, ba mmolelela dilo tse dintsintsi.
- Ba re ga ba mmatlle mo lelapeng la bona ka e se wa losika lwa bona. Ba a mo koba ba re a ye kwa gaabo.
- O kopa bomalomeagwe thuso gonne loso la ga mmaagwe le mo tloletse mathata a a seng kana ka sepe e bile le tsositse tse di senyang maikutlo a gagwe.
- Mmoki a re borakgadiaagwe ba mo ila, ga ba sa tlhole ba mo fitlhela sepe mme ba mmolelela sefatlhamatlho.
- Se se mo kgobang maikutlo le go feta ke go bitswa ka maina a ditšhaba disele e bile ba re a ye gaabo Botswana kwaKgalagadi ka a sa dule gaabo.
- O eletsa e kete a ka ya kgakala kwa a sa go itseng mme o swetsa mogopolo go dula ka a tshepitsitse le go laiwa ke mmaagwe gore o tlaa tlhokomela bomonnawe. O batla go swela dikano.

8.8.1 Dikarabo tsa dipotsotse dikhutshwane

	KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA YA 8: Menomasweu polaya e tshega	
8.8.1.1	Kutlobotlhoko e e tlisiwang ke bolwetse.	(2)
8.8.1.2	Tshwantshiso go bapisa dilo di le pedi, meno le marumo ka bogale.	(1)
8.8.1.3	Mmala o montsho o o bontshang fa ba le mo kutlobotlhokong kgotsa mo losong.	(2)
8.8.1.4	Mmoki o kopa magosi go mo dumelela go fedisa bolwetse jo gonne bo mo amogile se a neng a se rata.	(2)
8.8.1.5	Poeletsomodumo ya tumammogo “s” go tlisa moutlwalo wa molodi o o rileng mo moleng.	(1)
 Tlhokomela se! Maikutlo ke mokgwa o mmoki a tsibogelang dilo ka teng.	A kutlobotlhoko ka ntlha ya bolwetse bo bo mo tseetseng ntsalae.	(2)
		[10]

8.8.2 Karabo ya tlhamo

- Mmoki o kopa dikgosi tsa gaabo go mo letlelela go fetsa ka bolwetse jo, jo a bo bitsang tshetlhana ya Bataung, jo bo mo utlwisitseng botlhoko ka go mo tseela motho yo a mo ratang.
- A re batho ba se tsiediwe ke menomasweu a bolwetse jo, ka bo le setlhogo, bo mo etse ka dinakana metsing.
- Mmoki a re meno masweu a bolwetswe jo, kgotsa go tlhagelela jaaka sengwe se se sentle se se gogelang se, ga se meno ke marumo; marumo a a tlabang, a a segakang ka jalo batho ba bo ele tlhoko.

- Mmoki o tshwantshanya bolwetse jo bo setlhogo jo le noga ya Bataung, a re bo ka go tihaletsa ba go dira gore o ritibale, o nne jaaka lesea mme morago bo go utlwiswa botlhoko.
- Mmoki o akanyetsa bagaabo gore ba sie sera se se tsietsang ka go itira mosiami, bolwetse jo bo mo amogileng ntsalaagwe.
- O boa gape a bontsha maikutlo a tšhakgalo kgatlhanong le bolwetse jo, a re o bo tlhoile mo e leng gore e kare a ka tsaya tšhaka a bo fedisa, a re fa mongwe a ka mo letla go dira seo, a ka itumela thata e bile a ka dira ka bonako jaaka leebarope.
- O boa a bontsha kutlobotlhoko fa a ba supetsa matšhwititšhwiti a a yang go boloka ntsalaagwe yo o bolailweng ke menomasweu.

9.8.1 Dikarabo tsa dipotso tse dikhutshwane

	KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA YA 9: Botsofe	
9.8.1.1 Tlhokomela se! Kgankgolo ke lekaelagongwe la thitokgang kgotsa morero	Ngongerego ka botsofe	(2)
9.8.1.2	Tshwantshanyo – go tshwantshanya mokgwa o moriri wa batsofe o leng mosweu go tswana le mašwi.	(1)
9.8.1.3	Se sa feleng se a bo se tlhola.	(2)
9.8.1.4	Mangole a bona a gwetlha, ga a sa tlhole a tiile.	(2)
9.8.1.5	Poeletsomafoko go gatelela gore ba goeletsa kwa godimo ka ntlha ya ditlhabi.	(1)
9.8.1.6	Kutlobotlhoko ka a sa itumelela go gola ka go le mathata gona le bošwa.	(2)
		[10]

9.8.2 Karabo ya tlhamo

- Mmoki o simolola ka go tlhalosa gore ke ditlhopha tsa bagodi tsa mophato wamorwakgosikgolo mme e bile ba godile thata.
- A re fa ba ka bo ba tshwana le dinonyane bontšhe, ba ka bo ba setse ba le basetlhanyana ka mmala. O tlhagisa botshelo jwa bona fa e ne e le bašwa gore ba ne ba itumelelwa e bile ba opelwa megolokwane.
- Ba itumelelwa ke botlhe fa ba ne ba fentse kwa ntweng.
- Dira di ne di sa tshwenye morafe wa bona ka go ba lwantsha.
- Gompieno ba wele go tswa kwa godimo, ke bannabagolo le basadibagolo.
- Mo mesong fa ba tsoga, ba goa mekgosi ka ntlha ya ditlhabi tse di ba tshwereng.
- Mangole a bona ga a sa kgona go emela bokete jwa mmele, ka ba nna ba tshotse dithobane mo matsogong a bona go ikokotlela.
- Meriri le yona e setse e fetotse mmala, e mesweu fela jaaka mašwi.
- Leboko le arogantswe ka dikarolo di le pedi ka mela e le somenne ke ka moo le kaiwang jaaka sonete.
- Karolo ya ntlha ya mela e le robedi ke okotheifi e tlhagisa botshelo jwa bošwa fa ba ne bana le matla.
- Fa karolo ya bobedi e tlhagisa mathata a botsofe jaaka a setse a tlhagisitswe fa godimo.

10.8.1 Dikarabo tsa dipotso tse dikhutshwane

	KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA YA10: Sego sa metsi		
10.8.1.1	Bongwetsi/tshwaro e e makgwakgwa ya dingwetsi / betsi	(1)	
10.8.1.2	Maikutlo a boitumelo gonne mmatsale o itumeletse kgorogo ya ngwetsi.	(1)	
10.8.1.3	Tlogelo ya 'di' mo go dinawa,go oketsa lobelo lwa moribo le moretheto wa molatheto/go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa leboko.	(2)	
10.8.1.4	Mmoki o raya gore ngwetsi e seka ya tsoga thari le go phepafatsa sengwe le sengwe mo ntlong.	(1)	
10.8.1.5	Tshwantshiso, tshwantshanyo le tshotlo	(3)	
10.8.1.6	Poo ga di tlhakanele lesaka/ Bontšhwe ga ba tlhakanele kutla. Seemo sa botsalano jo bo sa itumedisang magareng ga ngwetsi le mmatsale.	(2)	
			10

10.8.2 Karabo ya tlhamo

- Mmoki o tlhalosa fa mmatsale a itumeletse kgorogo ya ngwetsi ya gagwe, mme o mo amogela fa lelapeng sentle a bontsha lorato le le feteletseng.
- Morago mmatsale o simolola go nna nkgathe ke tlhaname, o mmolelela tse a di jeleng ka ngwaga wa tlala.
- Mmatsale o simolola go nna kgatlhanong le go tenegela ngwetsi ya gagwe e bile o simolola go mo sotlakaka ka tshobotsi ya gagwe.
- O tshwantshanya ngwetsi le lemina le le latlhlweng e bile le sisimosa.
- O gopotsa ngwetsi gore ga e na ntlo, fa ke fa ga gagwe (mmatsale) e bile a se tlhole a tlhabelwa ke letsatsi mo dikobong, e nne la bofelo a tsoga go le thari.
- O mo laela go phepafatsa sengwe le sengwe ka a sa batle bona sepe se le leswe.
- Mmatsalaagwe o tlhalosa gore ga a batle ngwetsi ya motlapa/botswa, o rata ngwetsi ya setswerere sa sethubaki e seng e e tlholang e dutse fela.

- Ngwetsi e tlogele go ngongorega, e bolelela/kwalela mogatse dikgang a sa itse(mmatsale)

11.8.1 Dikarabo tsa dipotso tse dikhutshwane

	KAEDI YA GO TSHWAYA TIRWANA YA 10: Madubedube a 1939	
11.8.1.1	Bosetlhogo jwa ntwā/ ketsaetsego e e tlišiwaḡ ke ntwā.	(2)
11.8.1.2	Moono ke maemo a a sa iketlang a a tlišolwang ke ntwā.	(1)
11.8.1.3	Mmoki o tlišalosa fa batho ba se na magae ka ntliša ya molelo o o fisitseng matlo a bona.	(2)
11.8.1.4	Pheteletso, go feteletsa ka go godisa modumo le bontsi jwa marumo a a neng a diriswa mo ntweng.	(2)
11.8.1.5	Tshekagano - e gatelela bomaswe jwa ntwā.	(2)
11.8.1.6	Ntwā ga e siamise sepe e tliša fela tshenyo le tlišakatlišakano. Ntwā e tlišola dintsho, kwa bokhutlong go nna le batlišolagadi le dikhutsana/masiela.	(2)
		10

11.8.2 Karabo ya tlišamo

- Mmoki o supa maikutlo a kutlobotlihoko e e tlišolwang ke ntwā.
- Mmoki o tlišagisa ketsaetsego le tlišakatlišakano e e bakilweng ke ntwā ya bobedi ya lefatshe ka bophara (1939).
- Go ne go ne go le thata, go senyegile mpuru a faretswe, motsetse a ja ka letsogo.
- Ntwā eno, e tlišitsekhurano ya meno mo basading le mo baneng, gonne go ne go utlwala selelo se se garolang pelo fa basadi le bana ba lelela banna le bana ba basimane ba ba neng ba tsere karoḡo mo ntweng e.
- Baagi ba ne ba tsenwe ke tsebetsebe, go se na kwa ba ka tšabelang.
- Baagi ba ne ba tlišojwa boroko ke kgelebetego ya marumo a ntwā a a neng a utlwala jaaka pula ya sefako.
- Baagi ba ne ba faletse e bile go se na kwa ba ka robalang gona gonne matlo a lakaitšwe ke molelo oo neng o rena motshegare le bosigo.

- Bangwe ba makawana ba ne ba inaya naga, ba tlogela magae a bona mme ba bona magae kwa dithabeng.
- Se se hutsafatsang le go feta ke gore ntwā e ne e le gotlhe go gatelela bo maswe jwa ntwā.

12.8.1 Dikarabo tsa dipotso tse dikhutshwane

12.8.1.1	Phuduso ka dikgoka	(2)
12.8.1.2	Poeletsomafoko, go gatelela go kgobokanya diaparonyana tse ba setseng ka tsona	(1)
12.8.1.3	Go somarela mafoko ka go tlogela tlhogo ya leina 'le' go tlogela g Tlogelo- ya 'le' mo go 'lelapa' go oketsa lebelo la moribo le moretheto wa molatheto/ go tlisa go kibakibela ka bonako ga mola wa lebboko. Go somarela mafoko ka go tlogela tlhogo ya leina 'le'	(2)
12.8.1.4	Mothofatso gonne mmoki o mothofaditse lefatshe e kete ke setshedi se se nang le mogodu o o tlaa tlhotlhorwang ke ditshipi tse di tlhomilweng morago ga gore batho ba fudusiwe ka dikgoka.	(2)
12.8.5	Mmoki o tlhalosa gore kwa ba fudusetswang teng ga go na letlhafula e bile maruo a bona a se kitla a fula a lokologile, mme a ka tloga a senyetsa molemi mongwe masimo.	(2)
12.8.6	Khuduso ka pateletso e a hutsafatsa/ Bantsho ba ne ba fudusetswa kwa mafelong a a neng a se na botshelo bo bo botoka.	(2)
		[10]

Karabo ya tlhamo.

- Mmoki o utlwisiwa botlhoko ke sediriswa se se neng se dirisiwa ke puso ya tlhaolele mo malobeng go fudusa baagi ka dikgoka, go tswa mo tulong e ba neng ba dula mo go yona.
- O tlhalosa kutlobotlhoko e e neng e tlholwa ke phuduso e – dilelo, mokgosi, batho ba kgangwa ke lerole, go nyema mooko le go itlhoboga.
- O supa tshenyo e e neng e tlholwa ke tiragalo e- (malapa a sala a itshopere, go senngwa ga mabitla le ka fa Thulamotse e ba siamololetseng ka teng mme e bile go se na dipuisano le beng ba lefatshe.
- Mmoki a re sediriswa se sa tshipi, se a se bitsang Thulamotse se ne se ba fudusa go baakanyetsa bangwe go bona bonno(tulo) go aga dikago tse di telele(botlhatlhaganyane) le go dira meepo ntswa bona beng ba lefatshe ba se kitla ba bona sepe go tswa mo meepong eo.
- Mmoki o bua kutlobotlhokogore fa ba fudusetswa kwa mafatsheng a ba ka se kitlang ba kgona go lema, letlhabula e nne selo se(dilo tse di) elediwang.
- Dikgomo tsa bona le tsona di tlhoka mo di ka fulelang teng, e bile le bona ba tlhoka le sebi sa go gotsa molelo tota.
- O eletsa fa ba ka bo ba ne ba fudisitswe le sekgwa sa bona gonne dikgomo tsa bona di ilediwa le go nwa metsi.
- O tlhagisa ka boineelo fa ba tlaa tlwaela sekaka se ba fuduseditsweng kwa go sona le fa Thulamotse a ba utlwisitse botlhoko.
- Mmoki o supa tenego ka go kaya fa a tlaa eleletsa Thulamotse gore a tsweweile go utlvisa batho botlhoko le go senya kagiso.
- O garela ka go bontsha ka moo motho a dirileng sediriswa sa tshipi mme morago sa mo utlvisa botlhoko.

The Mind the Gap study guide series

This publication is not for sale.

© Copyright Department of Basic Education
www.education.gov.za

Call Centre 0800 202 993

Dikwalo tsa Mophato 12-Mind the Gap - Melodi ya Poko- **ISBN 978-1-4315-3390-9**

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA